

**ХУРТАГЫН ЭДИР
СУРБАЛЖАЛАГШАД
"БУРЯАД ҮНЭН" ХЭБЛЭЛЭЙ
БАЙШАНДА АЙЛШАЛБА**

9 н.

15 н.

**Этигэлэй
Хамбын
айладхалнууд**

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад Үнэн

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүтэдэ арадай сонин

2012 оной
ноябриин 15
Четверг

№ 45 (21893)
(808)

Үбэлэй эхин
сагагшан гахай
харын 2
гарагай 5
www.burunen.ru

Буряад Үнэн

Хүнэй хуби заяан

**ОДОО ЗАЯАТМАЙ ТЭР БҮЛЭ
МҮЖТЭЖ ДУУТГАА ЗЭДЭЛҮҮЛЖЭ**

8 н.

Засагай дээдын зургаанда

**БЭЕ БЭЕДЭЭ ТЭСЭМГЭЙ
ХАНДАСЫН ҮДЭРТЭ ФАШИЗМЫН
ХААЛТАДА ЁУУҢАН ХҮНҮҮД
БУРЯАД ОРОН ЕРЭХЭ**

Байгша ондо Бее бээдээ тэсэмгэй хандасын уласхоорондын үдэр тэмдэглэлгын хэмжээндэ үхибүүн наһандаа фашис концлагерьнуудта хаалтада байһан хүнүүдэй уласхоорондын уулзалга үнгэргэгдэхэ. Энээн тухай РБ-гэй Толгойлогшын болон Правительствын Захиргаанай Яһатанууд хоорондын харилсаануудай болон эрхэтэдэй үүсхэл хүгжөөлгын талаар хорооной түрүүлэгшэ Михаил Харитонов сүрбалжалагшадта мэдээсээ.

Энэ хэмжээн "Судьба" гэгэн сониний олонийтын региональна жасын грант шүүһэнэй ашар бээлүүлэгдэхэнь. "Тус хэмжээ ябуулгын болон хабаадагшадайньшье бүридэлэй шухаг, мүн хүмүүжүүлгын талаар ехэ удха шанартай хадань, бидэ энэ баяр ёһололой зүблөөниие Бее бээдээ тэсэмгэй хандасын үдэрэй гол хэмжээ ябуулга болгохо гэжэ шидээбди", - гэжэ Михаил Харитонов тэмдэглээ. Энээнһээ гадуур дээдэ һургуулинуудта, багшанарай колледждо, Хани барисанай байшанда тухай уулзалганууд эмхидхэгдэхэ. Бүхыдөө Буряад орон руу анхан СССР гүрэнэй республикануудһаа 33 хүн ерэхэр хараалагдана.

"Судьба" сониний жасын хүтэлбэрилэгшэ Леонид Синегри-

бов брифингдэ баһа хабаада. Тэрэ абаһаар лэ "бидэ хэнһээшье мунгэ-танга эрээгүйбди, бюджетһээ һомололго абаагүйбди" гэжэ онсолоо. Гадна тус хэмжээ ябуулгын Бее бээдээ тэсэмгэй хандасын үдэртэ дашарамдуулагдаһаниинь ехэ удха шанартай. Юуб гээбэл, эдэ хүнүүдэй фашис лагернуудһаа амиды мэндэ гарасалдажа шадаһаниинь Эхэ орондоо үнэн сэхэ байлга болон мүхэшгүй дуранһаа, бээ бээтээ үгээ ойлголсохо шадабариаһаа һабагшатай. Иимэ сэнтэй шанарые мүнөөнэйхээр хэлэхэ болобол, одоол бее бээдээ тэсэмгэй зан гэжэ нэрлэмээр.

Тус хэмжээ ябуулга ноябриин 16-да үнгэргэгдэхэ гэжэ хануулая.

Андрей ХАЛБАШКЕЕВ.

**БАГА БА ДУНДА
ОЛЗЫН ХЭРЭГ
ЭРХИЛЭГШЭДЫЕ
ДЭМЖЭБЭ**

Олзын хэрэг эрхилэлгэ хүгжөөлгын талаар Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи Координационно Советэй ээлжээтэ зүблөөн үнгэрөө.

Эндэ гол түлэб 5 асуудал табигдаа. 2008-2012 онуудта Буряад Республика дотор бага олзын хэрэг эрхилэгшэдые гүрэнэй талаар дэмжэлгын республикын зорилгото программа тухай Правительствын тогтоолой ёһоор бага олзын хэрэг эрхилэгшэдэй гаргашалһан мунгэн зөөриин тэдхэмжэ гүрэнэй талаар олгуулха тухай асуудалаар Буряад Республикын Үйлэдбэриин болон наймаанай министрэй орлогшо П.Филатова элидхээ.

Бага ба дунда зэргын олзын хэрэг эрхилэгшэ 13 эмхинүүд гүрэнэй тэдхэмжэдэ хүртэхэ тухай мэдүүлгэ бэшэһэн байна, тэдэнэр Координационно Советэй гэшүүдэй нэгэн дуугаар дэмжэгдэбэ.

Мүн Советэй хараада бага ба дунда олзын хэрэг эрхилэгшэ 14 эмхинүүдтэ Буряад Республикын Гарантийна жасын талаар коммерческа эмхинүүдтэ найдүүлга үгэн дэмжэхэ тухай, олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ "микрозайм" үгэхэ тухай асуудал шийдхэгдээ. 2011-2017 онуудта болон 2010 он хүрэтэр бээлүүлэгдэхэ "хүдөө ажахын үйлэдбэри болон хүдөөгэй дэбисхэр хүгжөөлгын" республикын зорилгото программын шугамаар Хяагтын аймагай "Хяагтын" АПО-до гүрэнэй талаар тэдхэмжэ олгуулха асуудал шийдхэгдээ. Мүн Сэлэнгын аймагай "Эзэн" гэгэн эмхидэ шасаргана ургуулхадань гүрэнэй талаар тэдхэмжэ олгуулха гэгэн асуудал зүбшэгдэбэ.

"Агропромышленна бүридхэл болон хүдөө газар дэбисхэрнүүдые хүгжөөлгын" зорилгото программын шугамаар Буряад Республикын мэдээсэлэй-методологическа түбтэ гүрэнэй талаар субсиди олгуулха асуудал тусаа Советэй гэшүүд бодомжолжо үзөөд, хожом шийдхэхэ тухай хэлсэбэд.

Цырегма САМПИЛОВА.

**ЧИНГИС ХААНАЙ
ТҮРЭНЭН ҮДЭР
ТЭМДЭГЛЭГДЭНЭ**

Байгша оной ноябриин 14-дэ Чингис хаанай түрэнэн үдэр тэмдэглэгдээ. Монгол гүрэнэй бии болоһон үдэр жэл бүри ноябриин 26-да тэмдэглэдэг байһанаа, мүнөө жэлһээ болуулагдаа.

Тиигэжэ Чингис хаанай түрэнэн үдэр хээээдэшье мэдэгдээгүй ушарһаа олон жэлэй туршада эрдэмтэд зүбшэн хэлсэжэ, 1162 оной үбэлэй түрүүшын һарын 11-дэй үдэртэ түрэнэн гэжэ тодоруулан байна. Энэ баримтаһаа уламжалан, монгол литын ёһоор жэл бүри үбэлэй түрүүшын һарын түрүүшын үдэр Чингис хаанай түрэнэн үдэр тэмдэглэгдэдэг болохонь. Мүнөө жэл ноябриин 14-нэй үдэр тудажа, бүхы Монгол орон дотор амаралтын үдэр гэжэ соносхогдоо. Энэ үдэртэ арадай һайндэр тэмдэглэгдээ. Буряад Республикада Монгол гүрэнэй генеральна консулствын атташе Дондив Болдын хэлэнһээр, Буряад орондо ажаһуугшад ноябриин 16-да, Буряадай Гүрэнэй филармониин байшан соо Чингис хаанай түрэнэн үдэр тэмдэглэхэ.

Республика дотор һурадаг болон ажаһуудаг монгол оюутадай хабаадалгатай эрдэмэй-практическа конференци үнгэрхэ. Оюутадай хүсөөр бэлдэгдэһэн концерт наадан дэлгэгдэхэ. Мүнөө сагта бүхы дэлхэйн эрдэмтэд Агууехэ Чингис хаанай дайшалхы ухаамжалһан хараа бодол шэнжэлнэ. Ушар юуб гэхэдэ, Чингис хаан хэдэн гүрэнүүдые эзэмдэн абахадаа, ондоо соёл, хэлэн, ажаһуудалай абари зангыень шэнжэлэн үзэжэ, ухаалдин, дайгаа эрхилдэг байһан тухай элирүүлэгдээ. Гүрэн бүхэнэй онсо илгаа хараада абан, дайшалхы үйлэ хэрэг бүтээдэг байһан, - гэжэ Монгол гүрэнэй консулствын атташе тэмдэглээ.

Чингис хаанай түрэнэн үдэрые ганса Монгол орондо бэшэ, мүн бүхы дэлхэйн монгол үгсаатан тэмдэглэһэн байха юм.

Цырегма САМПИЛОВА.
Зураг дээрэ: Дондив Болдын.

МОНГОЛ БАРИЛДААГААР БҮХЭДЭЛХЭЙН НААДАМ

Эдэ үдэрнүүдтэ Буряадай барилдаашад Улаан-Баатарай "Аса" циркын байшан соо үнгэрһэн монгол барилдаагаар бүхэдэлхэйн наадамда хабаадажа ерээ.

Табадахия эмхидхэгдэһэн энэ хэмжээ ябуулгада Монголой, Хитадай Дотор Монголой, Россиин Буряад, Тыва, Хальмаг Республикануудай болон Алтайн хизаарай тамиршад 85 килограмм болотор, мүн 85-һаа дээшэ шэгнүүрнүүдтэ хаба шадалаа туршалсаа. Манай баатарнууд алинданшье хабаадаһан аад, талаан буруулжа, хоёрдохи дүхэригһөө (даванһаа) булта хаягдаа. Харин Монголой бүхэшүүл хэндэшье булигдахагүй абарга хүсэтэй байһанаа дахин гэршэлээ юм. Тиигэжэ түрүүшын шэгнүүртэ Д.Амарсайхан О.Түмэндэмбэрэлые "тулгардуулаа", харин хүндэ

шэгнүүртэн сооһоо урдахы наадамуудта гурба дахин илаһан Улсын заан Ч.Санжаадамба Улсын Нашан Э.Энхбатые унагаагаа.

Буряад Республикын гүрэнэй хоригшо Михаил Дамбиев иигэжэ хэлэнэ: "Монголшуудай дунда бүхэ барилдаан нилээд ехэ удха шанартай гэжэ бултанда мэдээжэ. Тиин нёдондо энэ барилдаан дэлхэйн түрүү рекорднуудые бүридхэлдэ абадаг Гиннессэй ном руу оруулагдаа юм".

Тус барилдаан монгол тургата арадуудай түүхэ болон соёл харуулна, тиимэһээ тэрэ зоной дунда ехэ дэлгэрэнги. Хоёр жэлэй саада тээ Дэлхэйн монголшуудай хуралдаанай үедэ улаанүдөөрхид монгол барилдаа хараха заяатай байгаа. Тихэдэ Иван Гармаев монгол барилдаагаар гурбадахы нуури эзэлжэ, Монголшуудай үндэһэн барилдаанай бүхэдэлхэйн эблэлэй президент Б.Журамтын үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө. Буряад барилдаагаар Зорик Цырендондопов абсолютна чемпион болоо. Россиин тамиршад сооһоо тувинецууд лэ монгол барилдаанда ехэ дүрэтэй. Тэдэнэй хуреш барилдаан алишье талаараа монголойхидо дүтэрхүү. Тэдэ баһа зоодог болон шуудагуд үмдэдэг юм. Хоёр жэлэй саанашье Салдыс Монгуш гэгшэ хүнгэн шэгнүүртэ илажа гараһан байна.

Улаан-Баатартахы наадам үндэр хэмжээндэ үнгэрөө. Барилдаанай хажуугаар бусадшье һонирхолтой хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдөө. Жэшээнь, мэдээжэ барилдаашан, хоригшо болон дуушан Бато-Цырен Дашинамжилов буряад, монгол дуунуудаараа харагшадай шэхэ хужарлуулаа.

Манай эрхим дүрбэн барилдаашад хоёрдохи дүхэригһөө мурьсөөһөө гараа гэжэ үшөө дахин хануулая. Зүгөөр эндэ хэлэхэ юумэн гэхэдэ, 75 килограмм болотор шэгнүүрэй үгы байһан ушар муугаар нүлөөлөө юм.

Б.Журамтын онсолон тэмдэглэһээр, тус наадам саашада нилээд ехээр хүгжэхэ арга боломжотой. Тиимэһээ бидэ буряад барилдаагаа хүгжөөхынгөө хажуугаар монгол, мүн бусадшье арадуудай барилдаануудта һайн бэлдэлгэ хэхэ ёһотойбди. Эблэлэй хэмжээ ябуулгануудай түсэбэй ёһоор, ээлжээтэ наадам Россиин Горноалтайскда үнгэргэгдэхэ. Тэндэ монгол барилдаанай хажуугаар Алтайн үндэһэн барилдаагаар мурьсөөн болохо. Бэлдэхэл хэрэгтэй.

Валерий СЫДЕЕВ.

Уважамсые подписчики!
Продолжается подписка на наши республиканские газеты: «БУРЯТИЯ» (подписной индекс 50908), «БУРЯАД ҮНЭН» (подписной индекс 50901).
По всем вопросам обращаться по телефону: 8 (3012) 21-50-52.
Выходите на электронный адрес: www.burunen.ru
e-mail: unen@mail.ru.

Буряадай Толгойлогшын ажал хэрэгүүд

ХУНГАГШАДАЙ РОССИИН ПРЕЗИДЕНТДЭ ҮГЭНН ЗАХЯАНУУД БУРЯАДАЙ ТОЛГОЙЛОГШЫН ХИНАЛТА ДОРО

Зэдын аймагай холын Хулдат хууринай хургуулин 1-дэхи классай ори ганса хурагша номоо багшандаа үзэдэг болохо, харин Боргойдо 5-тай хуугэд хургуулин дэргэдэ нээгдэн бэлэдхэлэй бүлэгүүдтэ ябажа эхилэнхэй.

Ноябриин 7-до Буряадай Толгойлогшо Вячеслав Наговицынай хүтэлбэрлэн зүблөөн дээрэ Россиин Президентын тушаалда хунгалтын үедэ Зэдын, Сэлэнгын болон Загарайн аймагуудай ажаһуугшадай үгэнн захяануудые бэлүүлгын ябаса зүбшэн хэлсэдээ.

Тиин Зэдын аймагай нютагуудай захиргаанууд интернедээр хангагдаха гэбэл, тус хангалта үзүүлдэг эмхитэй хэлсээ баталха ёһотой. Боргойдо 2014 ондо соёлой-спортын байшан заһабарилгада орохо, зүгөөр хүүгэдэй сээрлиг нээх тухай захяа дэмдэ тоологдоо. Юуб гэбэл, респу-

бликын хуралсалай министерствын мэдээсээр, мүнөө дээрэ сээрлигтэ ябаха багашуулай ээлжээн үгы юм; 25 хүүгэдтэ хургуулида бэлэдхэлэй бүлэгүүд нээгдэнхэй. Иимэ арга хаа-хаанагүй нэбтэрүүлгэдээр хараалагдана. Вячеслав Владимировичай онсолхоор, 5-тай үхибүүд бэлэдхэлэй бүлэгүүдтэ ябажа, наадангаа "хурахадаа", саашанхи хуралсалдаа хайн дададаг байна.

Республикын Правительствын Түрүүлгшын нэгдэх орлогшо Иннокентий Егоров һан жасын министрствэтэй суг хамта ветеринарна врачуудай салин дээшлүүлхэ арга олохо. Гадна Ажаһуугшадые социальна талаар хамгаалгын министрствын түлөөлэгшэд аймагай социальна хүдэлмэрилэгшэдтэй уулзажа, салин түлбэрийн шата шатаар нэмэлгэ тухай мэдээсэхэ ёһотой.

Соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй салинда ажалын стажай түлөө нэмэлтэ түлбэри тухай хэлэбэл, тэрэн

урмашуулгын түлбэринүүдэй тоодо оруулагдаха гэжэ соёлой министр Тимур Цыбиков онслоо. Салин түлбэрийн жасын 40 процентнэ соёлой хүдэлмэрилэгшэдые урмашуулгын түлбэринүүдтэ түрүүшынхие шэглүүлэгдэхэнь гэшэ.

Буряадай барилгын министрство Зэдын аймагта хаана хэды дизельнэ электростанци хэрэгтэйб гэжэ элирүүлхэ юм. Харин Сэлэнгын аймагай Таежний хууринада ошоһон тусхай комиссиин шийдхэбэрээр нэгэ дизельнэ генератор хэрэгтэй. Жэлэй үнгэртэр тэрэн нютагай болон республикын бюджетүүдэй һомололгын ашаар худалдан абтаха юм.

Петропавловкын стадион дээрэ урилдаанай хэмэл дэбисхэр дэбдихын тула эндэ хүдөөгэй спортын мурьсөө үнгэргэхэ хэрэгтэй.

Зэдын аймагта хүүгэдэй спортын интернат нээлгэ даб дээрээ зүбшөөгдөөдүй: республикын Толгойлогшо интернат түхэлэй эмхи зургаа-

нуудые хайшаанагүй.

Холын Хулдат хууринада 20 жэлэй туршада хүдэлжэ байһан багшын гэртэ "багшын таһаг" нээхэ дурадхал ороо. Юуб гэбэл, энэ нютаг мүнөө жэлдэ 1-дэхи классай ори ганса хурагшатай юм. Тус асуудал хуралсалай министрствэтэй зүбшэгдэхэ.

Сэлэнгын аймагай Сутай хууринада сотово хэлхэ холбоон 2013 ондо нэбтэрүүлгэдэхэ. Үнгэрһэн зун Загарайн аймагта МТС-эй станциин баригдахада, Нарында хэлхэ холбооний шанар хайжараа, харин Хара-Хүтэлдэ энэ асуудал ерэхэ жэлдэ шийдхэгдэхэ.

Сутайн СДК-гай байшан арадай хүсөөр үргэдхэгдэхөөр хараалагдана. Тохойн Соёлой-спортын комплекс 2017 ондо гүйсэд заһабарилгагдаха, тийхэдэ спортзалын ерэхэ жэлдэ хуралсал хайжаруулгын республикын программа оруулагдаха юм.

Людмила ОЧИРОВА.
Дыжит МАРХАДАЕВА оршуулба.

ХОРИИН АЙМАГАЙ ЗАЛУУ МЭРГЭЖЭЛТЭДТЭ - КВАРТИРАНУУД, ХЭЖЭНГЫН АЖАҢУУГШАДА - СПОРТЫН БАЙШАН

Ноябриин 8-да Вячеслав Наговицын ажалаа үргэлжлүүлхэдээ, Хориин, Баунтын, Хэжэнгын болон Яруунын аймагуудай хунгагшадай захяануудые зүбшэн хэлсээ юм.

Тиин Хориин аймагта ерэхэ жэлдэ Буламай хүүгэдэй сээрлигэй капитална заһабарилга түгэсхэгдэхэ, Зүүн Хуурайн дунда хургуули баһал заһабарилгагдаха. Аалан болон Хүлэй Адаг хууриунуудта 2015 он болотор фельдшерско-акушерскэ шэнэ пунктнууд баригдаха, Соёлойн байшанууд заһабарилгагдаха (дүүргэдэхэ болзорын - 2014 болон 2017 онууд). Харин Интернедээр хангаха гэнн захяан удангүй дүүргэдэхэ нэн: хургуулин номой сангуудай дэргэдэ багахан Интернет-түбүүд байгуулагданхай.

Тиихэдэ Удинск болон Тарбагатай хууриунууд шадар Үдэ мүрэн дээгүүр хоёр хүүргэ татаха тухай захяа ороһон байна. Нютагай захиргаанай элидхэнээр, нэгэниинь баригдаа, харин нүгөөдэн харгын жасын мүнгэн зөөрээр 2014 ондо бэлэн болохо юм. Мүн ерэхэ жэлдэ Могой мүрэн, жэлэй эсэс болотор Шабарта мүрэн дээгүүр хүүргэ баригдаха.

Хэдэн хууриунуудай ажаһуугшад сотово хэлхэ холбоо хайжаруулхые гуйһан байна. Харюудан республикын Толгойлогшо Транспортн министрствэдэ тусхай хандалга (сотово хэлхэ холбоо хангадаг эмхинүүдтэ) бэлдэхэ далгабари үгөө. Аймагай захиргаан залуу мэргэжэлтэдые гэр байраар хангалгын асуудалда ехэ анхарал хануулдаг байна. Захяа соо хамтын байрын барилга тухай хэлэгдэнхэнь һаань, муниципальна байгууламжа квартирануудаар хангаха шийдхэбэри абаа юм.

Хэжэнгын аймагай Хүртэй, Чесан, Леоновко, Эдэрмэг, Ушхайта, Ород нютагуудта спортзалнууд баригдахаар хараалагдана. Вячеслав Владимирович энэ хэрэгтэ ТОС-уудые хабадуулхые дурадхаад, арадай

хүсөөр үнгэргэгдэхэ барилгы дэмжэхээр бэлэн байһанаа мэдүүлээ. 2014 ондо аймагта "Нэгдэхэмэл сонхо" нээгдэхэр түсэбтэй, хэрбээ энэ хэрэг түргэдэхэ гэбэл, аймагай захиргаан зохистой захил хэхэ ёһотой.

Аймагай түбтэ спортын комплекс барилга - хэжэнгэрхидэй үшөө нэгэ захяа. Буряадай Толгойлогшо ерэхэ жэлдэ барилгын болзор тодорхойлхыень Физкультура болон спортын талаар республиканска агентствэдэ даалгаа.

Баунтын аймагай ажаһуугшад номой сангуудые Интернедээр хангаха захяа оруулаа юм. Тиин Соёлой министрствын мэдээсээр, мүнөө жэл хоёр номой сан хангагдаха, бэшэниинь удаадахи жэлнүүдтэ интернедтэй болохо.

2013 ондо Багдарин шадархи Багдаринка мүрэн дээрэ хүүргэ татагдаха, даб дээрээ тэндэ саг зуурын гараса зохёогдонхой. Романовка - Багдарин харгын заһабарилга 2014-2018 онуудта Алас Дурна зүг болон Забайкали хүгжөөлгын федеральна программын хэмжээндэ үнгэргэгдэхэ.

СЕВЕРБАЙКАЛЬСК ХОТЫН АЖАҢУУГШАД ВАГОНЧИГУУД СООҢО ЗӨӨЛГЭХЫЕ ГУЙНА

Ноябриин 9-дэ республикын Толгойлогшо Севербайкальск хотын, Муяын болон Хойто-Байгалай аймагуудай хунгагшадай захяануудые бэлүүлхэ арга боломжонуудые хэлсээ. Хойто дэбисхэрэй ажаһуугшадта бэрхэшээлнүүд олон гэжэ мэдээжэ, мүн тэдэниинь шийдхэхын тула ехэ мүнгэн зөөришье, оролдолго үүсхэлшье хэрэгтэй.

Жэшээн, Севербайкальск хотын ажаһуугшад хуушарһан болон хандарха туйлдаа хүрэн гэр байрануудһаа зөөлгэлгын программада саг зуурын байрануудые болон вагончигуудые оруулхые захяа. Вячеслав Владимирович хэлэнээр, БАМ-ай барил-

гын дүүрэхэдэ, тэдэ юундэб даа гэр байра гэжэ бүридхэлдэ абтаһан байна. Энэ ороо асуудалые шийдхэхэ талаар дурадхал оруулхыень Барилгын болон ЖКК хайжаруулгын министрствэдэ арбан үдэрэй болзор үгтөө.

Дотоодын хэрэгүүдэй таһагай байшанай барилга 2015 ондо түгэсхэгдэхөөр түсэбтэй, һаяын гурбан жэлдэ энэ хэрэгтэ 150 миллион гаран түхэриг шэглүүлэгдэхэ. Зүгөөр 3-7 наһатай 80 үхибүүнэй ээлжэндэ байбашье, хүүгэдэй сээрлигтэй барилга зүбшөөгдөөгүй. Тус асуудал гэр бүлын, хахад үдэрөөр ябадаг бүлэгүүдые нээлгын аргаар шийдхэгдэхэ хаш.

Баргажан хүрэтэр зундаа уһан замаар харилсалга эмхидхэлгын асуудал тухай хэлэбэл, хойто дэбисхэрые Туркитай холбохо зорилготойгоор ерэхэ жэлдэ туршалгын замууд нээгдэхэ болоно. Хэрбээ хүн зоной, аяншалагшадай олоор ябаа һаа, уһан замаар харилсалга саг үргэлжын болгогдохо юм.

Бюджетнэ һалбарин хүдэлмэрилэгшэдые гэр байраар хангахын тула Ипотечнэ корпорацитай харилсаатайгаар ажалаа ябуулхыень хотын хүтэлбэридэ даалгабари үгтөө, тийхэдэ ерэхэ жэлдэ Транспортн министрство залуу мэргэжэлтэдые гэр байратай болгохо талаар нэмэлтэ арга боломжонууд дээрэ хүдэлмэрилхэ.

Севербайкальск хотын За-

речный хууринай ажаһуугшадай шэнэ хургуули бариха тухай захяа 2014-2015 онуудта бэлүүлэгдэхэ. Шэнэ зүйл нэбтэрүүлгын технологинуудай олон шэглэлтэй техникумэй хамтын байрын барилга зүбшөөгдөө. 2013 ондо түлэблэлгын-мүнгэн зөөрийн хэмжээний дансанууд бэлдэгдэжэ, барилгын болзор тодорхойлогдохо. Зүгөөр ФСК тариһанай хэрэгтэй юмэниинь үгы болоо юм: РЖД "Парус" спорткомплекс охотодо дамжуулан үгэхэдэн, спортзалнуудаар хангалга хайжарха.

Муяын аймагай хунгагшад хойто аймагуудһаа нүүлгын һомололго дээшлүүлхэ тухай захиһан байна. Харюунь - һаяын сагта зохистой хандалга федеральна зургаануудта эльгэгдэхэ. Гадна олон тоото хандалгануудай үндэһөөр "Земский доктор" гэнн федеральна программада хотын түхэлэй хууриунуудые хабадуулхын тула федеральна хуулида хубилалта оруулхые дурадхаһан бэшэг Россиин Элүүрые хамгаалгын министрствэдэ, Федерациин Сөвөдтэ, Гүрэнэй Дүүмэдэ эльгэгдэнхэй. Харюунь ерээдүй. Муяын Адагта хүүгэдэй сээрлиг бариха тухай захяа үхибүүдэй ээлжээнэй үгы ушарһаа зүбшөөгдөөгүй. Зүгөөр соёлой-сүлөө сагаа үнгэргэлгын түб барилгын асуудалаар зохистой дурадхалнуудые бэлдэхэ даалгабари үгтөө. 2013 ондо "Улаан Макит - Янчукан" гэнн автомобильна

харгы гүйсэд шэнжэлэгдэжэ, жэлэй эсэстэ заһабарилгын хүдэлмэринүүдэй түсэб табигдаха юм. Транспортн министр Сергей Козловой хэлэнээр, уридшалан багсаамжалхада, бүхы дээрээ 4 миллиард шахуу түхэриг гаргашалагдаха.

Севербайкальска аймагай гэр байрын-коммунальна ажыхы хайжаруулгын программын хэмжээндэ котельнүүд болон дулаасуулгын соргонуудай заһабарилгада 150 миллион түхэриг хэрэгтэй. Тодорхойлобол, Нижнеангарск, Кичерэ, Верхняя Заимка болон Шэнэ Уоян энэ талаар ядуу байдалтай юм. Тиймэнээ тэдэниинь "Алас Дурна зүгэй болон Байгалай регионой социальнэ-экономическа хүгжэлтэ" гэнн федеральна программада оруулха арга боломжо хэлсэгдэхэ. Слюдянские озера газарта хүүгэдэй спортын-элүүржүүлгын лагерь барихын тула энэ дэбисхэрые "Байгалай сүнхэр" гэнн тусхай экономическа зонын хилдэ оруулха талаар ябуулга хэгдэжэ байна. Джилиндэдэ дайнай ветерануудай болон инвалидуудай реабилитационно түб барихын тула 200 миллион түхэриг хэрэгтэй. Даб дээрээ инвесторнууд олодогүй байна.

Кичерын ажаһуугшадта шэнэ спортзал баригдаха, харин Байкальское хууринай спортзал заһабарилгагдаха болоно. Хунгагшадай захяагаар, "Нижнеангарск - Кичерэ - Шэнэ Уоян" гэнн автохаргы дээрэ 7 хүүргэ бариха болон заһабарилха хэрэгтэй. Зүгөөр Барилгын министрствын тэмдэглэнээр, 9 хүүргэ юм. "Захяа соо хэлэгдэн хүүргэнүүдые нэн түрүүн бүтээхэ ёһотойбди. Тиймэнээ сохон ямар хүүргэнүүд тухай хэлэгдэнхэнь тодорүүлхын тула арбан үдэрэй болзор үгэнэб", - гэжэ Вячеслав Владимирович хэлээ. Нижнеангарскын ажаһуугшад стадион баруулха гээ һаа, хүдөөгэй спортын наадануудые үнгэргэхэ талаар конкурсно шүүхэ болоно. Энэ ушарта 30 миллион түхэриг үгтэдэг юм.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной ноябриин 12-ноо 16 хүрэтэр

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной ноябриин 6-наа 9 хүрэтэр дүүргэсэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)

12.11. 11.00 Арадай Хуралай бага танхим
2. Арадай Хуралай 2012 оной ноябриин 6-наа 9 хүрэтэр үнгэргэгдэсэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

3. Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

4. Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

5. Арадай Хуралай 2012 оной ноябриин 12-ноо 16 хүрэтэр түсэблэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

6. 2012 оной ноябриин 6-наа 9 хүрэтэр Хуули ёһоний управлениин дүүргэсэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)

7. 2012 оной ноябриин 6-наа 9 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэсэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной ноябриин 6-наа 9 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тусхай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б.Хайдапова)

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной ноябриин 12-ноо 16 хүрэтэр болотор түсэблэн хэмжээ ябуулганууд тухай

12.11 13.30 Арадай Хуралай бага танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай

3. Элдэб асуудалнууд

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц-Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:
"2013 оной болон 2014 ба 2015 онуудай түсэблэлгын хугасаагай республикын бюджет тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай 12-15.11 тусхай графигаар

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоний болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын табадахи зарлалай Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта үнгэргэхын тула нэгэ мандатна хунгуулиин округуудай схемэ баталха тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

14.11 10.00 Арадай Хуралай бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:
"Олон хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдтэ газарай участогуудые түлөөһэгүйгөөр үгэхэ хубидань "Гүрэнэй болон муниципальна зөөрийн мэдэлдэ байһан газарай участогуудые хубийн зөөридэ түлөөһэгүйгөөр үгэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулиие бэелүүлгын ябаса тухай" гэнэн темээр "дүхэриг-шэрээдэ" бэлдэхэ тухай

13.11 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:
"Агнуури тухай болон агнууриин нөөсөнүүдые хамгаалха тухай" болон Россиин Федерациин зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Федеральна Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" 494994-5-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай" Гүрэнэй Дүүмын тогтоол тухай

15.11 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын дэбисхэртэ ниитын хэмжээ ябуулгыг үнгэргэхэ зарим тэды асуудалнууд тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

13.11 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
"Эрдэм нуралсал тухай" Федеральна хуулиин 15-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" болон "Россиин Федерацида инвалидуудые социальна талаар хамгаалха тухай" Федеральна хуулиин 14 ба 19-дэхи статьянуудта хубилалтануудые оруулха тухай" 129241-6-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай

12.11 14.30 каб.218
"Буряад Республикын ажалай ветеранууд тухай" Буряад Республикын Хуулиие бэелүүлгын ябаса тухай

12.11 15.30 каб.218

Зүблэхэ зүйл:
Нүүдэл хүдэлмэрилгын зүблөөн:
"Буряад Республикын юрэнхы нуралсалые мүнгэ зөөрийн талаар хангаха хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулиие бэелүүлгын ябаса тухай

13.11 Загарайн аймаг

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалиин нөөсөнүүдые хэрэглэлгын болон оршон тойронхые хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада инновационно ажал ябуулга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

13.11 10.00 каб.211

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

14.11 14.00 каб.211

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада гүрэнэй талаһаа харалан түсэблэлгэ болон социально-экономическа хүгжэлтын програмнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

14.11 15.30 каб.211

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын технопаркнуудые байгуулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

15.11 14.00 каб.211

Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

Эмхидхэлэй комитет зүбшэбэ

АРАДАЙ ПОЭДЭЙ АША ГАБЬЯА ЕХЭ

Байгша оной декабриин 7-до үдэшин 17 саһаа Гүрэнэй Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театр соо республикын арадай поэт, мэдээжэ журналист, Россиин болон Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, журналистнуудай Гашегай нэрэмжэтэ республиканска конкурсын лауреат, Хүндэлэлэй орденото Цырендулма Цыреновна Дондогойн түрэхөөр 80 жэлэй ойн баярай литературно-хүгжэмтэ үдэшэ үнгэргэгдэхөөр хараалагданхай.

Суута поэдэй, бэлигтэй журналистын, публицистын, олон журналистын нурган хүмүүжүүлэгшын оидо зорюулагдаһан эмхидхэлэй комитедэй гэшүүд Яруунын аймагай толгойлог-

шо ябаһан, бэлигтэй, суутай шабинь байһан, анхан СССР-эй арадай депутат байһан, тус комитедэй түрүүлэгшэ Д.Б.Дамбаевай ударидалга доро "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай ахамад редакторай кабинет соо сугларжа, ойн баярай асуудалнуудые зүбшэн хэлсэһэн байна.

Яруунын аймагай хилэ дээрэхи "Шулуудай сэсэрлигтэ" табигдаһан дурасхаалайн шулуун дээрэ ниилэгдэһэн шүлэгэйн мүнүүдтэй хүшөөгэй дэргэдэхи баяр ёһолол (шулуу-хүшөөниинь үни табигданхай. Эндэ республикын болон Эгэтын-Адаг нютагайн басаган, ниитын эдэбхитэн Ж.Ч.Дымчиковагай үүргэ ехэ) байгша оной декабриин 5-да эмхидхэгдэхэ. Тиин 13 хүнэй (поэдүүдэй, артистнарай, журналистнуудай) нууха автобусоор (эндэ автобус ололгыг республикын Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ,

республикын арадай поэт М.Р.Чойбонов бэе дээрээ дааж абаа) дүүрэн зон Маарагтада, түрэл Эгэтын-Адагтань болохо үдэшэдэнь хабаадаха байна.

Республиканска радио, телевиденээр алдар суута уран бэлигтэн байһан арадай поэт, журналист тухай дамжуулганууд хэгдэхээр хараалагдаба. Литературно-хүгжэмтэ үдэшин сценари, найруулга буряад драмынай театрай зохёохы бүлэгтэ – уран найханай хүтэлбэрилэгшэ, бэлигтэй режиссёр С.Д.Бальжановта, литературна таһагыг даагшын туһалагша, мэдээжэ поэт, журналист, Ц.Ц.Дондогойтой "Үнэндэ" суг хүдэлһэн Н.Ч.Шабаетва, театрай артистнуудта даалгагдаба.

Хун шубуу ниидхүүлжэ байһан буряад эхэнэрэй образ харуулһан хүшөө байгуулха гэнэн республикын арадай поэт Г.Х.Дашеева-

Базаржаповагай дурадхалые дэмжэһэн М.Р.Чойбонов үгэ хэлэхэдэнь, Хурбын дабаан дээрэ гү, али Маарагтада гү "Хориин хатад" гэнэн хүшөөгэй энгэртэ республикын зоной суута поэт Цырендулма Дондоковагай 100 жэлэй оие тэмдэглэһэн хадаа, мүн 80 жэлэй ойн хүндэлэлдэ Цырендулма Дондогойн нэрэнүүдые бэшэхэ, доронь үшөө нэрэнүүдые нэмэхээр зай үлөөхэ гэжэ тэмдэглээ.

Түрэл Яруунын аймагай-хидай, "Эгэтын-Адаг" СПК-гайхидай, нютагаархидайн "Ярууна" эблэлэй Гүрэнэй Дүүмын болон Арадай Хуралай депутатуудай дэмжэлгээр, туһаламжаар номын хэблэхэ, дуунуудын зохёон гаргаха дурадхалнууд ороо. Суута зонойнгоо хүшөөнүүдые нээхэ аллея байгуулха тухай хэлсэгдэбэ, хандалга бэшэхэ тухай хөөрэлдөөн болоо. БГУ-гай, Багшанарай колледжын, Улаан-Үдын 1-дэхи

лицей-интернадай багшанарые, оюутадые, нурагшадые, мүн бэлигтэй артистнуудые юбилейнэ үдэшэдэнь хабаадуулха тухай ханамжанууд хэлэгдээ.

Буряад арадаа, түрэл хэлээ, "Буряад үнэнөө", "Морин хуур" журналаа, үндэһэн соёлоо дээрэ үргэдэг, дэмжэдэг байһан арадай поэдэй аша габьяа, ажал хэрэгүүд мартагдаха ёһогүй.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Республикын арадай поэт, журналист, публицист Цырендулма ДОНДОГОЙН 80 жэлэй ойдо

ХҮҮГЭДТЭ МЭЭХЭЙ ЭГЭШЭ НҮХЭРНАЙ

Республикын арадай поэт, олондо мэдээжэ журналист, публицист, Россиин болон Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Хүндэлэлэй орденото, Журналистнуудай Гашегай нэрэмжэтэ республиканска конкурсын лауреат, Яруунаһаа уг гарбалтай байһан Цырендулма Цыреновна ДОНДОГОЙ залуу багшанарай, журналистнуудай бэлигтэй хурган хүмүүжүүлэгшэ, бэрхэ багша, хүүгэдтэ мээхэй эжы, хүгшэн эжы, ехэ талаантай уран бэлигтэн байһан юм.

75 наһа гаратараа түрэлһөө түрэл болоһон "Үнэн" гезетэдэ һонин юмэ бэшэдэг журналистаар, "Морин хуур" журналайнгаа редактораар ажаллаха үедөө уран гуурһатай хурагшадые, залуу багшанарые, үхибүүдтэ зохёолнуудаа зориулдаг уран зохёолшодые, поэдүүдые дэмжэдэг, республикынгаа олон хургуулиннуудай литературна кружогуудта ябадаг үхибүүдэй шүлэг, рассказуудтай "Хонхо" хуудаһануудтаа, "Уран зохё-

Бишыхан Альбина басагантаяа

олой хуудаһануудта", "Уран гуурһатадай туршалгануудта" танилсуулдаг, соёлой болон хургуулин таһагта хүдэлхэдөө, эрхим багшанар, хүмүүжүүлэгшэд тухай хөөрэдэг хэн.

Хүхюун, дорюун зантай,

нэгшье уйдажа, гуниглажа байдаггүй, ташаганаса энеэдэг байһан, маанадые журналистын хүнгэн бэшэ ажалда хурганан Цырендулма Цыреновнагай ажабайдалые Альбина басаганиинь, һүүлдэнь Цырен зээн ба-

гадаа жаргуулдаг, баясуулдаг бэлэй. Хэды олон шүлэг, поэмэнүүдээ басагандаа зориулжа, эхын жаргал, гуниг тухай бэшэдэг хэм?! Самуил Маршагай "Тэнэг заахан хулгана" онтохые оршуулаад, заахан Альбинадаа заахадань, һөөл хөөрхэн басаганиинь эжыгээ һажалдан, дуун болгон, шалшараншье һаа, ехэ зохидоор дууладаг байгаа:

Үдэсэ нүхэндёо

Улгы хүдэлгэн хульгана

Бүүбэй хүбүүн, дууляба:

Бүүльхын хальһа унтысь даа,

Эдюулхэб даа...

Бидэ бишыхан Альбинын дуулахые шагнажа хүхилдэдэг хэмди, үгы һаа заахан Альбинань бэрэ бэлтэгэр нүдэнүүдээ бүри ехэ болгон, һөөл зохидохон "гүрөөһэнэй" нүдэ һануулжа энеэлгэдэг бэлэй...

Хожомын олон һолонгын туяа хаража зүүдэлһэн эгэшэ нүхэрнай Цырен зээтэй боложо, бүри ехээр баясажа, олон шүлэг, дуу зохёогоо, бидэндэ дуулаа хэн:

"Бүүбэйхэн, бүүбэйхэн, бүүбэйхэн даа, бүүбэйхэн..."

эрхэ бишыхан хүбүүхэн эрын зэргэ болоболши..."

С.Маршагай "Стёпа ахатание", "Матархай үйлсын Мартамхай", өөрынгөө "Эрэн-марьян дэбтэр", бусад номууд соогоо хүүгэдтэ зориулһан шүлэгүүдые, онтохонуудые оршуулба, олон зохёол өөрөө ехэ удхатайгаар бэшэбэ. Эдэ зохёолнуудһаань энэ хуудаһан соогоо байгша оной декабрь һарада 80 жэлэй нарада оие угтахаяа байһан мэдээжэ журналист, бэлигтэй поэт, суг гушаад жэл хүдэлһэн Цырендулма Цыреновнагайнгаа шүлэгүүдые, онтохонуудые үхибүүдэй, багшанарай, уншагшаданьгаа анхаралда дурадханабди.

2012 оной декабриин 7-ной үдэсын 17 сагта Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театры соо 80 жэлэйн ойн баярта зориулагдан литературно-хүгжэмтэ үдэшэ болохо гэжэ уншагшадтаа дуулганабди.

Бэлигма ОРБОДОВА, журналист, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

Самуил МАРШАК

ДУГАА ҺОЛОНГО

Хабарай аадар бороо
Хабархан гэнтэ ороо.
Дулаахан наран угтаад,
Дугаадал һолонго магтаа.
Һолонгын үнгэ долоо,
Олондо бэлгэлэе толоо, -
Ондоохон түбиин бартаа
Огторгойн хахадта багтаа.
Номоо батаад,
Ногоо будаад,
Долоон үнгын,
Толоо үгыш!
Харанабди һолонгые нэбтэ,
Хахалһан газар шэртэн.
Ногоорно тэндэнь тала -
Ногоондо малнай таталаг.
Долгилно саанань далай,
Доһолно хөөһөөр далай,
Сэнхирхэн үнгэтэ далай,
Сэбэрхэн агаарта далай...
Тэнгэрийн хүүгэдэй дугы,
Тээхэһэн мантан дугаа -
Һолонго бэлэгэ хубаан,
Олондо харуулаа хабаа.
Үгы юумэн үгы!
Үрдилдэн ниидэнэ зүгы,
Гүрбэнэ хүхэлбэ үргы,
Гүбэрнэ түрүүшын даргы,
Бултайна түрүүшын
нархяаг,
Бургаһан ойронь һахяа,
Үдэрнүүд утахан болоо,
Үргэһэн богони болоо.
Үүдээрэе газаашаа гараад,
Үхибүүд, урагшаа хараад,
Хээгүүр гүйлдэжэ ябыт,
Хэрэгтэй бэлэгүүдэ абыт!
Гуталгүйгөөр, хүл нюсгөөр
Гүйлдэжэ түргөөр
Тэшхэлдэн газаашаа гарыт,
Тэнгэридэ ябагаар гарыт.
Дүүжэнхэн -
Даажанхан!
Хүнгэхэн
Хүлөөрөө
Тулгалаад,
Дугаагаа -
Дугыгаа
Дугысаад,
Һолонгын оройдонь хүрөөд,
Һолжорон буухадаа
һөөргөө,
Огторгойн сэнхирые оныт,
Орондоглон газартаа уныт!

ТЭНЭГ ЗААХАН ХУЛГАНА (Онтохон)

Үдэшэ нүхэндөө хулгана
Үлгы хүдэлгэн дуулаба:
- Бүүбэй хүбүүм, унтыш даа,
Бүүльхын хальһа эдюулхэб даа.
Нарайхан хүбүүниинь хэлэбэл даа:
- Нарийхан дуутай байнаш даа.
Орилһон шэнгээр дууланхаар,
Ондоо нянькы бэдэрэш даа!
Нүхэнһөө хулгана гаража,
Нугаһан тээшэ гүйбэл даа:
- Нурсагар хүбүүем һаатуулхаа,
Нугаһан хээтэй, ошыш даа.
Ганганан нугаһан дуулабал даа:
- Га-га-га, га-га-га, унтыш даа!
Хурын һүүлээр газаагуур
Хорхой олоод эдюулхэб даа.
Тэнэг заахан хулгана
Тэрээндэ иигэжэ хэлэбэл даа:
- Шарьяа муухай хоолойтойш,
Шангаар угаа дууланаш!
Баһал эхэнь гүйбэл даа,
Бахада сэхэ ошобол даа:
- Бархируу хүбүүем һаатуулхаа,
Баха хээтэй, ошыш даа.
Баха иигэжэ дуулабал даа:
- Бяаг-бяаг, бяаг-бяаг, унтыш даа!
Үглөөгүүр болотор унтаал һааш,
Үлэн боргоһоо эдюулхэб даа.
Тэнэг заахан хулгана
Тэрээндэ иигэжэ хэлэбэл даа:
- Замгүй муухай хоолойтойш,
Залхуутайгаар дууланаш!
* * *
Монсойсо эхэнь гүйбэл даа,
Мориие дуудахаа ошобол даа:
- Морильш, хүбүүем үлгидэхөө,
Морин ахай, манайдаа,
- Ии-һо-һо! - гэжэ морин
Инсагаалан байжа дуулабал даа.
- Мэнэл гэнээр унтаал һааш,
Мэшээг обёос эдюулхэб даа.
Тэнэг заахан хулгана
Тэрээндэ иигэжэ хэлэбэл даа:
- Аймшагтай муухай хоолойтойш,
Айдаһаа хүрэхөөр дууланаш!
Газаашаа хулгана гаража,
Гахайда гүйжэ ошобол даа:
- Гансахан хүбүүем үлгидэхөө,
Гахай хээтэй, ошыш даа.

Һөөл дуратайгаар гахай
Һөөлдэнги абяа гаргабал даа:
- Хурюу-хурюу-хурюухан,
Хурхирыш даа түргэхэн.

Тэнэг заахан хулгана
Тэрээндэ иигэжэ хэлэбэл даа:
- Хажар муухай хоолойтойш,
Хажар гэгшээр дууланаш!

Тархидаа эхэнь бодобол даа:
«Тахяе урибал яахал даа?»
- Тангилхан хүбүүем үлгидэхөө,
Тахяа хээтэй, ошыш даа.

Далия арбайлган тахяа
Дан ехээр хүхэнэбэ:
- Дали дором унтыш даа,
Даарахагүйлши, ку-ку-ку.

Тэнэг заахан хулгана
Тэрээндэ иигэжэ хэлэбэл даа:
- Үзэлэй муухай хоолойтойш,
Үргэһэн хүрэхөөр бэшэл даа!

Сурдайса эхэнь гүйбэл даа,
Сурхайе тэрэ урибал даа:
- Сухалтай хүбүүем һаатуулхаа,
Сурхай хээтэй, ошыш даа.

Амая ангайлгаад сурхай
Аргагүй дуулаһан шэнгил аад,
Юун тухай дуулаһыень,
Юрэдөө, мэдэхын аргагүй...

Тэнэг заахан хулгана
Тэрээндэ иигэжэ хэлэбэл даа:
- Аягүй муухай хоолойтойш,
Абяа гарангүй дууланаш.

Мэнэл эхэнь гүйбэл даа,
Миисгэе дуудаха гэбэл даа:
- Минингээ хүбүүе үлгидэхөө,
Миисгэй хээтэй, ошыш даа.

Мяуулан миисгэй дуулаба:
- Мяуу, мяуу, мяуухан!
Мяха эдиийш нялуухан,
Мянга дахин мяуухан!

Тэнэг заахан хулгана
Тэрээндэ иигэжэ хэлэбэл даа:
- Аляа һайхан хоолойтойш,
Аятай гоёор дууланаш.

Эхэнь гүйжэ ерэбэл даа,
Эндэ тэндэ бэдэрбэл даа.

Харин тэнэг хүбүүгээ
Хаанашье орой олобогүй.

МОРОЖЕНО

Түбэр-түбэр гээд харгыгаар
Түмэр ханза харгылаа.
Тэргээ түлхин, үбгэжөөл
Тэбдүүгүйгөөр хүхирөөл:
- Энээн соомни
Эрхим сортын
Гүлзөөргэнын
Мороженол.
Хүл нюсэгэн үхибүүд лэ
Хүл хөөрсэг хүхибэбди.
Тэргын гэнтэ зогсоходол,
Тэрэниие тойрон зогсободди.
Саарһахан табак дээрэ
Саб лэ табигдаа
Саахарлаһан морожено -
Саб шүүрэн, долёоходожо,
Амтархан эдил даа,
Амтатайхан лэ даа!
Нарийхан зомгоһон этэлүүр
Намда, шамда барюулаа.
Удхаад лэ, гамнаһан мэтэнүүд,
Удаахан эдинэбди, барюугаар.
* * *

Түбэр-түбэр гээд харгыгаар
Түмэр ханза харгылаа.
Зунай үглөөгүүр ханза соо
Зуурахаар хүйтэн байха,
Хабар эртүүр - саг соонь
Хахалһан мүльһэн сайбайха.
Мүльһэнэй дунда һуулганан
Мүхэрээн түмэр һуулганууд
Хоршонолондон, урилдан,
Хоорондоо ярилдаа:
«Мантай золлог,
Манһаа зооглог.
Гүлзөөргэнэтэй,
Һүн зөөхэтэй
Морожено асараабди - найбарлаг,
Мүнөө хүүгэд һайндэрлэг!»...

Цырендулма ДОНДОГОЙН оршуулга.

Понедельник, 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', etc.

«РОССИЯ»

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', etc.

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', etc.

КУЛЬТУРА

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', etc.

АРИГ УС

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'НЕОБЪЯСИМО, НО ФАКТ', 'ВСЯ БУРЯТИЯ', etc.

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ', 'СМЕШАРИКИ', etc.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'БАЙКИ В БАНЬКЕ', 'ВКУСНО', etc.

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'УТУМАТА', 'БАЙКИ В БАНЬКЕ', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', etc.

НТВ

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'СЕГОДНЯ', etc.

5 КАНАЛ

Table with TV program schedule for Monday, 19th, including times and program titles like 'СЕЙЧАС', 'ИМПЕРИЯ ПУСТЫННЫХ МУРАВЬЕВ', etc.

Вторник, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', etc.

«РОССИЯ»

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', etc.

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', etc.

КУЛЬТУРА

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', etc.

АРИГ УС

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА'.

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'УТРЕННЕЕ ШОУ ТЭЦ-3', 'НОВОСТИ ШОПИНГА', etc.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ', etc.

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'АТЛАНТИДА', 'ОТКРЫТАЯ КНИГА', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', etc.

НТВ

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', etc.

5 КАНАЛ

Table with TV program schedule for Tuesday, 20th, including times and program titles like 'СЕЙЧАС', 'ЧЕРНЫЕ ФАРАОНЫ', etc.

Среда, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for Wednesday, 21st, including times and program titles like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', etc.

«РОССИЯ»

Table with TV program schedule for Wednesday, 21st, including times and program titles like 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', etc.

Table with TV program schedule for Wednesday, 21st, including times and program titles like 'НЕРАВНЫЙ БРАК', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ', etc.

«РОССИЯ»

Table with TV program schedule for Wednesday, 21st, including times and program titles like 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', etc.

Table with TV program schedule for Wednesday, 21st, including times and program titles like 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', etc.

Table with TV program schedule for Wednesday, 21st, including times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', etc.

Table with TV program schedule for Wednesday, 21st, including times and program titles like 'НАШИХ ЗАГАДОЧНЫХ ПРЕДКОВ', 'ГЛАВНАЯ РОЛЬ', etc.

2012 он – Россиин түүхын жэл

КАБАНСКИЙН АЖАХЫНУУДАЙ ХҮГЖЭЛТЫН ЗАМ

Засагай зургаануудай талааа хүдөө ажыхы шэнэдхэн хубилгаха хэрэг ябуулганууд нэгэнт бэшэ хэгдэдэг гэшэ. Зарим жэлүүдтэ хэгдээн хубилалтанууд хайн үрэдүнгүүдые үгэһэн байдаг. Энээнһээ гадна хүсэгдээн дүнгүүдые туйлажа шададаггүй жэлүүд олон ушардаг байһан ааб даа.

Манай гүрэнэй түүхэдэ коллективизаци гэжэ ажыхынуудай байдалда ехэ хубилалта хэһэн үе мартагдашагүй. Алдуу эндүүнүүдтэйгээр, үлүүшье гараһан ушарнуудтайгаар тэрэ үнгэргэгдэбэшье, өөрынгөө үедэ колхозуудые байгуулха гэшэ гүрэнэй талааа абтаһан зүб шийдхэри байһан юм. Юуб гэхэдэ, жэжээн ажыхынууд үгытэй ядуу байдалһаа өөһэдүнгөө хүсөөр гаража шадахагүй байгаа. Тиимэһээ гүрэнэй талааа тунһаламжа, тэдхэмжэ үзүүлхэ хэрэгтэй байгаа ха юм. Энээнһиие удаадахи 15-18 жэлэй байдал бата гэршэлһэн байдаг.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлүүдтэ колхозууд дүрбэн жэлэй дайн байлдаанай үе сагые тулажа гараха хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэһэн байдаг. Үбгэд, хүгшэд, эхэнэрнүүд, үхибүүд колхозуудта үлэбэшье, дайнай ара талын ажалье дууһыень ээм дээрээ ашажа, зоригтойгоор хойнонь гаража шадаһан юм. Тэдэ шэн габьяата ажалараа илалта шэрээлсээ.

Тэрэ жэлүүдтэ колхозуудта машинно-тракторна станцинууд (МТС) ехэ түшэг тулгуури боложо үгөө. Эндэ баһал үбгэд, эхэнэрнүүд, үхибүүд хүдэлдэг байгаа. МТС-үүд хүдэлмэрийн халуун хаһада колхозуудые хэрэгтэй техникээр хангадаг байгаа. Хабарай тарилгаһаа эхилээд, үбһэ хуряалга болон бусад ажал хүдөө ажыхын машинануудай хүсөөр дүүргэдэг. Тэрэ холын жэлүүдтэ тэдэниие заһабарилха мэргэжэлтэдшье МТС-үүдтэ байгаа.

1945 оной май нарада Илалтын туйлагдахада, арадай ажыхыда, илангаяа хүдөө ажыхыда хүдэлхэ хүнүүд эгээл түрүүн сэрэгэй албанһаа табигдажа эхилээ. Удангүй колхозуудышье томодхогдожо эхилһэн юм.

1953 ондо КПСС-эй ЦК-гай сентябриин Пленумэй һүүлээр колхозуудай экономикые бэхжүүлгээр эмхидхэлэй үүргэ МТС-үүдтэ даалгагдаһан юм. Колхозуудта болон МТС-үүдтэ хүдэлхэ хүтэлбэрилэгшэд мэргэжэлтэдые завод болон фабрикануудһаа, министрствэнүүд болон эмхи зургаануудһаа эльгээһэн байна. Гэхэ зуура түрүүшын гурбан жэлдэнь тэдэнэй ажалай салин гүрэн түлэдэг байгаа. Хүдөө нютагуудаар ажаһуугшадай олон боложо эхилхэдэ, гэр байрын барилга үргэдхэгдэһэн байна. Гүрэнһөө хүнгэлэлтэтэй урьһаламжануудые үгэжэ эхилхэдэнь, Кабанскийн аймагай колхозууд шэнэ барилга олоор эрхилһэн түүхэтэй. Жэ-шээлхэдэ, Елань, Шигаево,

Большая речка гэжэ нютагуудта шэнэ клубууд, Тресково, Елань, Тимлюй, Бага Колесово тосхонуудта һү һаалиин фермэнүүд баригдаа. Барилга хэгдэхэнэ гадна мал болон таряан ажалда шэнэ онол аргануудые нэбтэрүүлгэдэ ехэ анхарал хандуулагдажа эхилээ. 1920-ёод гаран онуудта түрэнэн хүнүүд хүдөө нютагуудта хэгдэһэн эдэ бүхэ хубилалтануудта хабаадаһан байна гэшэ.

МТС-үүд хадаа дайнай болон тэрэнэй һүүлээрхи жэлүүдтэ өөрынгөө үүргэ дүүргээ гэжэ мэдэрэгдээд, 1958 ондо заһабарилгын-техническэ станцинууд болгогдожо эмхидхэгдээ. МТС-үүдэй техникэ томодхогдожо байһан колхозуудаар хубаариллагдаа. Энэл жэлдэ тулюуршаг байдалтай колхозуудай һуурида совхозууд байгуулагдажа эхилээ.

Кабанскийн аймагта 1959-1961 онуудта Кабанск тосхон түб буусань болоһон Кабанскийн совхоз эмхидхэгдээ һэн. Тимлюйн МТС-эй (директорынь П.Д.Урпышев байгаа) үндэһэ һуурида энэ ажыхы байгуулагдаа. 1961 онһоо эхилжэ, 20 жэлэй туршада энэ ажыхы Алексей Иванович Хмелев гэжэ хүн хүтэлбэрилһэн байна. Тиихэдэнь аймагай газар дайдада "Байкальский" гэхэн хоёрдохи совхоз 1961 оной апрель нарада байгуулагдаа. Зэдын аймагай МТС-эй директорээр энээнһээ урид хүдэлһэн дүй дүршэлтэй хүтэлбэрилэгшэ Лев Сергеевич Петинев тэрэнэй түрүүшын директор болоһон байна.

Хүдөө ажыхын үйлэдбэрийн продукци ехэ боложо эхилхэдэ, тэрэниие тушааха, худалдаха талаар бэрхэшээлүүд ушардаг болоһон юм. 1961 ондо колхоз болон совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдэй мяханай комбинадтай, бэлдэхэлэй конторонуудтай, ОРС-нуудтай хэлсээ баталжа хүдэлдэг болоходонь, энэ талаар бэрхэтэй асуудал хайн тээшээ шийдхэгдээ. Хүдөө ажыхын продукци тушаан абадаг инспекцинууд байгуулагдажа эхилээ.

1962 ондо Кабанскийн аймаг хадаа Байгал-Хударин аймагтай ниилүүлэгдэжэ, ехэ хубилалта болоһон юм. Оймурай совхоз, "Шергинский" совхоз гээд шэнэ ажыхынууд тэрэ үеэр байгуулагдаһан байгаа. Иимэ ажыхынуудһаа гадна заһага баридаг ажалтай колхозууд аймагай бүридэлдэ ородог байһан юм. Нэрлэбэл, "40 лет Октября" (түрүүлэгшэнь Черниговский Виктор Васильевич байгаа),

"Прибайкалец" болон бусад.

1962 оной эхээр хүдөө ажыхын хүтэлбэрилэгшэд ажыхынуудые бата байдалтай болгохо гэжэ ехэ хүдэлмэри ябуулжа эхилээ. Энэл жэлдэ Кабанскийн управлени байгуулагдажа, тэрэнэй бүридэлдэ табан аймагуудай колхоз болон совхозууд оруулагдаһан байдаг. Кабанскийн, Прибайкалийн, Түнхэнэй, Ахын болон Баргажанай аймагуудай ажыхынууд нэгэ управлениин мэдэлдэ оруулагдаа. Тэрэнэй толгойлогшоор зоотехник мэргэжэлтэй Василий Иннокентьевич Титов томилогдоһон байгаа. Кабанскийн управлениин бүридэлдэ республикын элдэб аймагуудһаа болон ажыхынуудһаа эльгээгдэһэн дүй дүршэлтэй бэрхэ мэргэжэлтэд хүдэлһэн юм. Тэдэниие нэрлэбэл, А.А.Данько, А.Г.Шалангов, А.Ф.Тугаринов, А.А.Инютин, Г.Е.Юринский, П.И.Зубакин, И.А.Аленичев, А.Т.Старков, В.Л.Зайцев болон бусад.

Хүдөө ажыхын управлениин хүдэлмэрийе ашаг үрэтэйгөөр эмхидхэлгэдэ баһал бэрхэшээлүүд ушардаг байгаа. Хэдэн аймагуудай ажыхынууд үргэн ехэ газар дайдаар нэмжидэг, хоорондоо холо оршодог байгаа. Тиимэһээ хоёр жэл үнгэрһэн хойно гэхэ гү, али 1964 ондо хүдөө ажыхы хүтэлбэрилгын арга хубилгагдаһан байна. Онсолон хэлэхэдэ, аймаг бүхэндэ хүдөө ажыхын управлени дахинаа байгуулагдаа.

В.И.Титов КПСС-эй Кабанскийн райкомой нэгэдэхи секретаряар, Михаил Перфильевич Попов райгүйсэдко-мой түрүүлэгшээр хунгагдаһан байдаг. Харин Кабанскийн хүдөө ажыхын управлениин начальнигаар 1964 ондо Александр Александрович Данько гэжэ хүн томилогдоһон намтартай.

ХҮШЭР САГЫЕ АХИЖА...

1960-аад гаран онуудаар хүдөө ажыхын үйлэдбэрийн эршэ дээшлүүлхэ зорилго табигдаа. "Байкальский" совхозой бүридэлдэ 1965 ондо "Коммунизм" колхоз, тиихэдэ ХХ партсъездын нэрэмжэтэ, Сталиной нэрэмжэтэ, Чкаловой нэрэмжэтэ колхозууд ороһон байгаа.

Энэ совхозой газар дайда түмэр харгы зубшаад, зүүн тээшээ 90 модоной зайда нэмжидэг байгаа. Селенгинск, Каменск һуурин хүрэтэр сабшалан болон бэлшээрин газар үргэлжэлдэг байгаа юм. Кабанск тосхон совхозой түб

бууса байгаа. Энэ ажыхыда таряан болон мал ажал эрхилдэг хартаабха, овоц таридаг багахан талмайда үрэ жэмэстэ мододые ургуулдаг байгаа. Ажыхын орооһоной амбаарнууд долоон нютагуудта баригданхай байгаа. Орооһоной тоогууд Таркановка, Брянск, Тресково, Нюки, Елань, Тимлюй, Закалтус, Большая Речка нютагуудта түхээрэгдэнхэй байгаа. Хуряагдаһан орооһо газар дээрэ адхажа, хиидхүүлдэг, хатаадаг байһан юм.

Мал ажалай талаар абажа харахада, баһал долоон нютагуудаар фермэнүүд түхээрэгдэнхэй байгаа. Эбэртэ бодо малһаа гадна олон тоото адуутай, хэдэн хонидой отарануудтай ажыхы байгаа. Тиихэдэ табан тосхонуудта

Анатолий Георгиевич Шалангов

В.И.Титовой бүлэ

туд тутань 2 мянган толгой гахай баридаг байһан юм. Энээнһээ гадна Нюки, Брянск, Тресково тосхонуудта тут тутань 7 мянган тахяануудые баридаг байһан гэшэ. 1963 ондо ехэ ган боложо, энэ ажыхы таряанай бага ургаса хуряажа абаа. Шэмэтэ болон бүдүүн тэжээлшье хомороор бэлэдхэгдээ. Ехэ хүйтэн үбэлье тэрэ жэлдэ хэсүүгээр дабажа гараһан байна.

1964 ондо энэ совхозой ажалшад һү үйлэдбэрилхэ, гүрэндэ үхэрэй болон гахайн мяха тушааха зорилготой болоһон байна. Энээнһээ гадна овоцой болон хартаабхын ехэ ургаса хуряажа абаха гэжэ совхозой ажалшад оролдожо хүдэлдэг байгаа.

1970 гаран онуудһаа эхилжэ оньһожоруулагдамал фермэнүүд түхээрэгдэжэ эхилээ. Энээнһээ гадна тэжээл буйлуулдаг цехүүд, тугалай байранууд, үхэрэй далнууд олоор баригдажа эхилээ. һаамхай малда силос бэлдэ-

дэг болоһон байна.

1960 гаран онуудаар томодхогдоһон совхозууд ехэ гарзада ородог байгаа. Юуб гэхэдэ, мал ажал оньһожоруулагдаагүй, бар хүсөөр дүүргэгдэдэг байгаа. Хожомынь ажыхын тоосоон болон хиналта хэгдэдэг боложо, оршо болон гаршаяа ажыхынуудай мэргэжэлтэд наринаар тоолодог болоо. Тиигэжэ түсэбэй ёһоор, ажыхын тоосооной ашаар олзо ехэтэй хамтын ажыхынууд олон боложо эхилһэн гэшэ. "Байкальский совхоз" он жэлүүдэй ошохо тума үйлэдбэрийн эршэ дээшлүүлжэ, орооһо таряа, хартаабха ехээр тариха, өөрын үрэнэтэй, элбэг дэлбэг ондо ородог болоһон байна. Энэ совхоздо үүлтэр һайжаруулгын хүдэлмэришье жэшээтэ ёһоор ябуулагдажа, адуун хүрэтэй эбэртэ бодо малай тоо олошуулагдаа. Республика соогоо түрүү ажыхынуудай тоодо ороһон юм.

1970 оной март нараһаа эхилжэ, энэ ажыхые Илья Яковлевич Макальский, харин 1983 онһоо Николай Иванович Шолин гэгшэд амжалтатай толгойлоо. Тэдэ ехэ дүй дүршэлтэй хүдөө ажыхын хүтэлбэрилэгшэд болоно. Н.И.Шолин хадаа шэнэдхэн хубилгалгын сагай эхилхэдэ, ажыхын байдал хандаргангүй үлөөжэ гэжэ ехэ оролдоһон байна. Мүнөөшье болотор тэрэ оролдожо ажыхын хэрэг зүбөөр эмхидхэжэ ябуулна.

Эльвира ДАМБАЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Хүнэй хуби заяан

ОДОО ЗАЯАТНАЙ ТЭР БҮЛЭ МҮЖТЭЖ ДУУЦАА ЗЭДЭЛҮҮЛЭВЭ

Бурядаймнай урдаа хараха, хүгжэм дуунай одо заяатай Саян ба Эржена ЖАМБАЛОВТАНАЙ гэр бүлын «Мүнгэн концерт» эндэ хаяхан дэлгэгдэбэ. Саян Эржена хоёр олохон залуу гэр бүлэнэрэй жэшээ болонхой гэхэдэ, алдуу болохогүй. Тэдэндэ адляар ажабайдалаа эрхилэн ажаһуухаяа эрмэлзэһэн хүнүүдшье олдохо. Хүнэй нюдэнһөө далда байха аргагүй, ходел дэлхэйн зоной альган дээрэ байһандал ажаһуудаг энэ гэр бүлын эзэн Саян Цыдыпович Жамбаловтай уулзажа, хубийн болон ажаһуудалай үйлэ хэрэг, мүнөө үеын ажал болон хараа бодолнууд тухайнь хөөрэлдэһэн байна.

ЭГЭЭЛ ТҮРҮҮШЫН УУЛЗАЛГАҢАА ИНАГ ДУРАН МҮНДЭЛӨӨ

Саян Жамбаловай Зүүн Сибирийн соёлой институтта 1-дэхи курсда нуража байхадань, Ленинградтай театрай, хүгжэмэй болон кинематографийн институттай шалгалтын комисси ерэжэ, Буряад драмын театрта буряад артистнараи студида бүлэг оюутадые шэлэн абажа байгаа. Артист болохо хүсэлдэ хара багаһаа сэдхэлээрэ тэгүүлжэ ябаһан Саян тэндэ ошохо шалгалта дабаһан юм. Эржена Ленинградтай институттай 3-дахи курсы оюутан болонхой, тэрэ шалгалтын комиссийн гэшүүнээр зунайнгаа амаралтада ажаллажа байгаа. Тэрэл жэлэй намарын Саян Ленинградта нуража эхилхэдэ, нэгэтэ зүрхэлжэ, Эрженэдэ дүтэлөөд, гэр бүлэ болоё гэжэ дурадхаһан байна. Харин Эржена томоотойгоор: «Бодомжолоод үзэхэб», - гэжэ хэлэһэн юм. Саян Эрженын бодолгото болохыень гурбан жэлэй туршада хүлээгээд, 1987 ондо залуу гэр бүлэ мүнделэһэн түүхэтэй юм.

ЯАГААД ДУУШАД БОЛООБ?

Ленинградтай театральна институт дүүргээд, Буряад драмын театрта артистаар хүдэлжэ байхадаа, сугтаа гитара дээрэ наадаад, дуу дуулагда болоһон байна. Эгээл түрүүшын дууниинь хадаа А. Андреевэй "Эжэл гансам, ерээрэй" гэжэ дуу оперно артистнараһаа тад ондоо маягаар дуулажа, олондо найхашаагдаһан юм. Тиигээд лэ гастрольдо гарахадаа, автобус соо хуюулаа нуугаад, үбдэг дээгүүрнэ басаганиинь унтажа ябаха. Бэлигтэй поэт Цыдып Жамбаловай хубүүн хадаа, Саян абынгаа зохёһон "Дуһалнууд" гэхэн шүлэг дуунда таруулхадань, Эрженэ хүгжэм зохёоһоод лэ, тиигэжэ тэдэ хоёрой эгээл түрүүшын өөһэдын дуун мүнделэһэн намтартай.

УГААР ДАМЖУУЛАГДАҢАН БЭЛИГ

Эрженын аба Зугдар Цыдыпов гэжэ бэлигтэй комедиинэ артист байһан. Театраа болёод, олон жэлэй туршада Зүүн Сибирийн соёлой институтта багшалһан юм. Харин Саян хара багаһаа хургуулийн бүхы концерт нааданда, зүжэг дуунда ехэ оролдотойгоор хабаадаг хэн. Тэрэ үедэ хургуулида "художественная самодеятельность" гэхэн хэмжээ ябуулганууд ехэ эдэбхитэй эмхидхэгдэжэ, бэлигтэй үхибүүдые элирүүлдэг байһан. - Мүн абымни бэлиг шадабари намда дамжуулагдаа, магад. Балшар бага наһандаа кинодо артистнарые харахадаа, тэдэнэй орондо өөрыгөө

жэшээлэн, досоогоо зохёодог байгааб. Теэд нам шэнги буряад нюуртай артист байдаггүй хаш гэжэ ханаата болодог байгаа, - гээд Саян хөөрэнэ.

АРТИСТЫН АМЖАЛТЫН АМТА ҮЗЭЛГЭ

Ленинградтай театральна институтта нуража байхадань, «Принцесса Турандот», «Чингис хаан» гэхэн зүжэгүүд табигдажа, Саян гол рольнуудые наадаа. Эгээл тийхэдэ бэлигтэй, амжалтатай артист болохо аргатай гэжэ магтуулаашье, өөрөөшье тэрэнэ мэдэржэ, одоол артистын амжалтын амта үзэһэн юм. Эгээл тэрэ үедэ түрүүшын алхамуудые хэжэ байхадаа, шэлэһэн харгымни үнэн, театрай ажалай абьяас сэдхэлдээ мэдэрһэн юм. Һүүлдэнь өөрынгөө дуунуудые зохёожэ, олондо найхашаагдан, артистын харгы мүлигдэжэ эхилхэдэнь, үшөө дахин тон зүб харгы шэлэжэ шадаһанаа, омогорхон мэдэрээ бэлэй.

АМЕРИКАН ПРОЕКТ

Нью-Йорк хотодо ажаһуудаг Ирина Пантаева "Хун шубуун" гэхэн зүжэгтэ хабаадахадаа, түрэнэн аба-яа, хүгжэмшэн Владилена Пантаевые хүгжэм зохёохыень уриһан юм. Тэндэ ажаллажа байхадань, Америкын мэдээжэ режиссер Вирьяна Ткач Владилена Даниловичһаа: «Танай нютагта залуу хүгжэмшэд, дуушад бии гү?» - гэхэдэнь, Саян, Эржена, Эрдэни гээд бии гэжэ бидэниие зууршалһан юм. Тэрэл зуниинь режиссер Америкэнэ ерээд, бидэнтэй ажаллажа эхилээ хэн. Яагаад өөрынгөө үндэһэн арадай зан абари, онсо илгааень харуулжа, американ харагшадые һонирхуулжа гээшэб, гэжэ ехэ бодомжолдог бай-

гаабди. Тиигэжэ "Хун шубуун", Бальжан хатанай "Сагаан шубуунай дуун" гэхэн хүгжэмтэ зүжэгүүд бии болоһон юм. 1997 онһоо 2003 он хүрэтэр Америкын проектээр ажаллаабди. Олон ажалнуудые бүтээжэ байха үедөө Бальжан хатан тухай дуу, хүгжэм, домог бэдэржэ, Агын буряадуудай дуунуудые бэшэжэ абахаяа Ага нютагаар ябаабди. Баруун буряадай дуунуудые бэшэжэ ябаһаар, "Улейн басагад" гэхэн зүжэг бии болоо. Тиигэжэ ябараа, Монголд, Шэнхээнэдэ буряадууд ажаһуудаг гээд, тэрээн руу ошохо, баһал зүжэгүүд мүнделэһэн юм.

- Энэ ажал хадаа алишье нютагар ябажа, урданай дуунуудай баялиг нөөсэлжэ, суглуулжа хадагалһамнай, юунһээшье сэнтэй, үрэ дүнтэй гэжэ һанагшаб, - гээд, Саян онсолбо.

МҮНӨӨ ЭРХИЛХЭН АЖАЛ, САШАНХИ ТҮСЭБҮҮД

Поэзийн талаар гүнзэгы удхатай шүлэг бэшэдэг мэргэшүүлые эндэ асаргаад, залуу дуушад, хүгжэмшэдтэй уулзалга жэл бүри эмхидхэхэ түсэбүүд табигданхай. Саян Жамбаловай хэлэһээр, даб гээд түргэн мурөөр, бэлигтэй хүгжэм зохёожорхихо зон ехэ үсөөн. Москвада ажаһуудаг Сойжин басага гуйжа, баалажа, хүгжэм зохёолгуулдаг байна. Гэбэшье ондоо хүгжэмшэдтэй ажаллаха хүсэлтэй. Мүнөө филармонидоо 2 зүжэг бэлдэжэ байна. Артистка Сэсэг Аюшиевай шэнэ дискын сольно концерт бэлдэгдэжэ байна. Мүн урданай талын буряадай дуунууд гэхэн проект ерэхээ байһан "Сагаан харын" найрта бэлдэгдэнэ.

- Урданай буряад дуунууд заабол

өөрын онсо удхатай байдаг. Дуун юрэ бии болодоггүй, заабол буряад зоной ажабайдалай ямар нэгэ үйлэ хэрэгтэй холбоотой байдаг. Жэшэнь, бороо оруулха дуун, басага хадамда үгэхэ дуун, гээд заншалта хэмжээгэй дуунууд байдаг. Эдэ мэтын ажал ябуулжа байнабди, - гэжэ Саян Жамбалов хөөрэбэ.

Һаяар Ага нютаг гастрольдо гарахань. Тэндэ "Зүүн буряадай зуун дуунууд" гэхэн проект харуулагдаха, мүн уран шүлэгшэн Баяр Дугаровай "Сутра мгновений" гэхэн шүлэгүүдтэ зохёһон дуунай концерт болон «Мүнгэн концерт» гээд абаашагдаха.

ҮХИБҮҮД ТУХАЙГАА

Артистын ажал хүнгэн бэшэ. Амжалта туйлаха аза талаан артист бүхэндэ тудадгагүй. Теэд юрэ хүнһөө ондоо бэшэ хадаа, хилэмээ олохо тухай боро юрьезнэй асуудал баһал шухала. Энэ талаар Жамбаловтанай гэр бүлэ үхибүүдтээ гүйсэд ажалыень ойлгууланхай. Хара багаһаа ямар мэргэжэлэй шэглэлдэ сэдхэлээрэ тэгүүлнэб гэжэ элирүүлдэг. Сойжин багаһаа дуунда бэрхэ байгаа, Далай хүгжэмдэ бэлигтэй байһана мэдүүлээ, харин Юмжэн зураг зураха дуратай. Сойжин мүнөө Москвада ГИТИС-тэ нурана, эндэ нураха үедөө үхибүүдэй хоорто хүдэлжэ, Москвагай можын эгээл эрхим хоор гэжэ суурхуулан байна. Мүн хажуугаарнь хэдэн шэглэлээр ажаллана. Жэлһээ үлүүхэн болоод, дирижер мэргэжэлтэй болохо. Саян Цыдыпович басагандаа, нютагаа бусажа, ажаллажа, бэлиг шадабария дээшлүүлхэ, түрэнэн нютагайнгаа ёһо заншал, абари зан, дуу хүгжэм бээдээ шэнгэ-эжэ, сэдхэлдээ нэбтэрүүлжэ ёһотойш гэжэ ойлгуулжа байна. Ушар юуб гэхэдэ, тэдэниие бээдээ үзөөгүй хүн өөрын онсо маягтай болохогүй ха. Холо газарта амжалта туйлаха гэбэл, эгээл түрүүн түрэл нютагатай һайн танилсаха, шэнжэлэн шудалха, зүрхэ сэдхэлээрэ мэдэрхэ шухала, гэжэ Саян Жамбалов тэмдэглэнэ.

ИНАГ ДУРАН ЗААТАГҮЙ БИИ

Инаг дуран энэ хорбоо юртэмсын эрьсэн соо бии гээшэ гү, гэжэ асуухадамни, Саян Цыдыпович:

- Инаг дуран бии ха юм. Зүгөөр ехэ һонин, байгаалин үзэгдэлтэй адляар хубилжал байдаг. Нэгэ наран гараха, гэнтэ аадар бороо адхарха, гэнтэ амаргүй ехээр һалхилха, аажам тэнюун байдал зохихо, - гэжэ хэлээ хэн.

МИНИИ ШАБИНАР - МИНИИ БАГША

Хүн гээшэ газарай габаһаа гараһан бэшэ, газарай хүрһэтэй нягта холбоотой, нютаг талын, айл зоной, түрэл гаралай, нүхэдэй үргэмжөөр хүн болодог гээшэ. Далай ламын хэлэһэн «мини шабинар - мини багшанар» гэхэн үгэ Саян Цыдыпович мэдэрэн хэлэбэ. Гэнтэ суг хамта ажаллаһаар байтараа, шабинараһаа шэнэ юумэ мэдэн абахаш, тэдээнһээ олон хэрэгтэй мэдээсэл, һайн үгэнүүдые шагнан дуулаха саг баһал тудадга. «Минии ажалай харгымни абьяас мүлирүүлһэн амжалтатай, аза талаамни мини гэртэхин, түрэлхид, суг ажаллаһан нүхэд, арад зонтой таһаршагүй холбоотой», - гээд, Саян Жамбалов тэмдэглээ. Мүн хөөрөлдөөнэй түгэсхэлдэ, хүхэ мүнхэ тэнгэри доро, наранай элшэдэ игааран, амгалан байдалтай, зол жаргал, аза талаантай, ажана тэнюун ажаһууял даа, - гээд бүхы уншагшадта үрээлбэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

Буряад хэлээ сэбэрээр хэрэглэе

БУРЯАД ҮГЭНҮҮДЫЕ ХАЗАГАЙРУУЛАНГҮЙ, ЗҮБ БЭШЭЛГЭ ТУХАЙ

Буряад хэл дэлгэрүүлгын, найнаар шудалхын орёо асуудалнуудай хажуугаар буряад үгэнүүдые зүбөөр үгүүлгэ болон ород хэлэн дээрэ зүбөөр бэшэхэ тухай асуудал ханаа зобоодог. Юундэб даа, манай Буряад орондо буряад үгэнүүдые буруу хэлэжэ хазагайруулгада тэсэмгэйгээр хандадаг. Нютаг газарнуудай болон гол горхонуудай нэрэ ородшолон бэшэхэдээ, нарюу, үндэнэн удхаанаан шал ондоо үгэ мэтэ болошодог. Жэшэнь, "Гарасакан" гэжэ буряад үгэ "Гаракан" гэжэ, "хубагы" "Хобок" гэжэ нэрлэнхэй хууринууд бии, иимэ жэшээнүүд ехэ олон. Зарим эмхи зургаануудай нэрэ тэмдэгүүд 2 хэлэн дээрэ бэшэгдэхэдээ, буряадаар заабол алдуу хэдэг хэн. нүүлэй жэлнүүдтэ энэ талаар алдуу заагдаа. Гэбшье, ород хэлэн дээрэ хэблэлдэ гарадаг буряад үгэнүүд хазагайруулагдаг, олон зоной эдээ холоой газарнуудта меню соо алдуутайгаар буряад эдээнэй нэрэ бэшэгдэнхэй байдаг.

Эдээн тухай наяхан Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи буряад хэлэ хүгжөөлгэ, хамгаалгын комиссиин зүблөөн дээрэ хэлсэгдээ. Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, Буряадай эрдэмэй түбэй таһагы да-

агша Бавасан Цыренов энэ асуудалаар элидхэл хээ. нүүлэй жэлнүүдтэ буряад хэлэнэй хүгжэлтын дабшалга эли тодоржо байбашье, тэрэнэй хүгжэлтэдэ наалта болохо үйлэнүүдые тэмдэглэбэ.

Засаг түрэ, эрдэмтэд болон багшанарай нэгэдэжэ эрхилхэн буряад хэлэ хүгжөөлгын ажалда харша болоһон юумэн, юрэ харахада, байлайше анхарал табихаар бэшэ юумэн гэжэ ханамаар. Зүгөөр, тон иимэ багахан юумэннээ томо хэрэг тогтоно. Ушар юуб гэхэдэ, ород хэлэн дээрэ бэшэһэн толилогонууд соо буряад үгэнүүд буруугаар, хазагайруулагдан бэшэгдэнэ. Энэ хадаа бидэнэй хүндэржэ, янгархаһан ушар бэшэ, харин хэлэ хүгжөөлгын, хэлэнэй сээр байдал хамгаалгын түлөө тэмсэл гээшэ, - гэжэ Б. Цыренов тодорюулба.

Эдээнэй, наймаагай болон хамнабарийн туһа үзүүлдэг эмхинүүдэй мэдээсэл болон үнэ сэнгүүдэй меню соо удхыень тад ондоогоор бэшэһэн ушар ехэ олон. Мүн тиэхэдэ эмхи зургаануудай газаахи үлгэсэ хаягы гүрэнэй хоёр хэлэн дээрэ бэшэхэ ёһо журам хүсэд бэелүүлэгдэнгүй. Ород хэлэн дээрэ гарадаг газетэнүүдтэ буряад үгэнүүдые буруу бэшэдэг ушарнууд буряад хэлэнэй хүгжэлтэдэ муу нүлөөтэй. Хэлэ мэдэхгүй зон буряад үгын нарюу, буруу бэшэгдэхэдэнь, иимэл үгэ гэжэ ханана бшуу. Мүн тиэхэдэ буряад хэ-

лэтэй зон буруугаар бэшэһэн үгэнүүдые уншахадаа, баһажа, доромжолуулан мэтэ бээ мэдэрхээр.

Хэлэ бэшэг шэнжэлэгшэ эрдэмтэн буряад үгэнүүдые ород хэлэн дээрэ бэшэһэн статья соо хэрэглэлгын гурбан найн нүлөө тэмдэглээ. Тодорхойлбол, олондо мэдээсэл тараадаг эмхинүүдтэ буряад үгэнүүдые хэрэглэлгэ хадаа буряад хэлэ олоной анхаралда нэбтэрүүлнэ, буряад хэлэ хэрэглэлгыг үргэдхэнэ, мүн хүршэ ажаһууһан яһатанай этбэй харилсаа хүгжөөнэ. Гэхэтэй хамта эрдэмтэн муу, харша ябадал тэмдэглээ:

- Буряад хэлэн саг үргэлжэ хазагайруулагдана, официала болон олоонитэдэ хэрэглэгдэдэг буряад үгэнүүдые зүбөөр бэшэхэ дүримэй үгы ушарһаа алдуу хэгдэнэ бшуу. Эдэ үгэнүүдые зүбөөр бэшэхэ дүрим зохёохо аргатай байһанаа мэдүүлнэб.

Үнэхөөрөө, буряад заншалта эдээ хоол шанадаг газарнуудта зорюута хазагайруулан мэтэ буряад үгэнүүд хайша хэрэг бэшээтэй байхадань, сэдхэлдэ аягүйшэг болодог. Бүгдэндэ найхашаагдаһан бууза-позы, бүхэлээр-бухлер, зөөхэй-зоохой гэжэ байгаад буруу бэшэгдэдэг. Тимэ байхадань, буряад хэлэ мэдэхгүйшүүл иимээр лэ хэлэжэ нурана ха юм.

Комиссиин ажалай бүлэгтэ буряад үгэнүүдые зүб мүрөөр бэшэлгэ шалгаха тухай ханамжа оруулагдаба. Гүрэнэй болон үмсын эмхи,

ажахынууд өөһэдынгөө нэрэ тэмдэгүүдые заабол гүрэнэй 2 хэлэн дээрэ бэшэжэ үлгэхэ ёһотой. Ажалта бүлэг буряад үгэнүүдэй тусхай бэшэгэй дүрим зохёохо ёһотой. Газетэ болон бусад хэблэлнүүдтэ буряад үгэнүүдые зүб бэшэлгэдэ анхарал табиха. Мүн нютаг нугануудай, уһа голнуудай нэрэнүүдые, наймаанай бусад эмхинүүдтэ хэрэглэгдэхэ буряад үгэнүүдые зүбөөр бэшэхэ дүрим зохёохо тухай энэ комиссиин зүблөөн дээрэ хэлсэгдээ.

Буряад Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Иннокентий Егоров эндэ хэлсэгдэжэ, шидхэгдэхэ болоһон асуудал тухай заабол "Буряад үнэн" газетэдэ хэблэхы дурадхаа.

- Юундэ ганса гүрэнэй эмхинүүд нэрэ тэмдэгээ 2 хэ-

лэн дээрэ бэшэхэ, харин бэшэ эмхинүүд тэрэ ёһо журам хандаргаха юм? Бултыень шалгажа, заабол уялгалха хэрэгтэй. Башкири, Татарстанда, бүхы тээ өөһэдын хэлэн дээрэ соносхол мэдээсэл бэшээтэй байдаг. Хэншье тэрэ ёһо хандаргаангүй, зүбшөөн бэелүүлнэ. Нарюу, буруу, хазагайруулалтануудые зааха хэрэгтэй, - гэжэ Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо онсолбо.

Буряад хэлэ сэбэрээр хэрэглэлгэ, зүб мүрөөр нэбтэрүүлгэ, хэлэнэй хүгжэлтын байдал шалгангаа, нютаг бүхэнэй диалектнүүдэй бүлэгүүдээр хубааран, дүхэриг шэрээнүүдые эмхидхэхэ тухай ханамжа И. Егоров оруулаа. Нэн түрүүн Хориин аймагһаа эхилхэ юм.
Цырегма САПИЛОВА.

ХУРТАГЫН ЭДИР СУРБАЛЖАЛАГШАД "БУРЯАД ҮНЭН" ХЭБЛЭЛЭЙ БАЙШАНДА АЙЛШАЛБА

"Салют, юнкор!" гэнэн хүүгэдэй хэблэлэй Х фестиваль ноябриин 8-9-дэ Россиин түүхын жэлдэ зорюулагдан үнгэргэгдэбэ. Энэ хэмжээ ябуулгы республикын нуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство, тиэхэдэ манай Хэблэлэй байшан эмхидхэн байгуулан юм. Эмхидхэгшэ - Хүүгэдэй нэмэлтэ нуралсалай республиканска түб, Буряадай эдир сурбалжалагшад ай эблэл.

Мүнөө сагта мэдээсэл ниитэ зоной ажабайдалда горитой нүлөө үзүүлдэг болонхой. Тиимэһээ хүн зондо худал хуурмаггүй, үнэн сэхэ болон туһатай мэдээсэлыг түргэн шууд дамжуулха гээшэ сурбалжалагшын нангин уялга болон бшуу. Харин хүн болохо баһааа гэдэгтэй, эрээдүйн сурбалжалагшадые хургуулин үеһөө хүмүүжүүлхэ шухала. Энэ ушараар хүүгэдэй хэблэл хүгжөөхэ зорилготой ажал эршэдүүлэгдэжэ байна гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Ойн баярта Х фестивалда 31 команда хабаадаа юм. Тэдэ "Ветерание шагнагты", "Открытый взглядом" гэхэ мэтын мүрысөөнүүдтэ хаба шадалаа туршаа, мэдээжэ сурбалжалагшад майстер-классуудһаа олон юумэ хадужаа баа. Харин "Ябаган редакци" гэнэн конкурс заншалта ёһоороо үхибүүдэй хонирхол татаһан, бэлиг шадабарийень бодото хэрэг дээрэ элирүүлхэн байна. Команда бүхэн ямар нэгэн эмхиин ажал хэрэгүүдтэнь танилсажа, хараһан үзэһэн тухайгаа сонин соогоо бэшэхэ даабаритай байгаа.

Тиин аяр холын Захаминай айма-

Захаминай аймагай Хуртагын дунда хургуулин газетэ "Булаг" гэнэн хүүгэдэй хэблэлэй байшанда айлшалжа, бүгэдэ арадаймнай "Буряад үнэн" сонинной редакциин ажал хүдэлмэри тухай тухай дугаар толилһон байна. Бидэ жэнхэни буряадаар бэшэдэг хүнүүдээр дуталдадаг хадаа, түрэл хэлэн дээрэ зохёдог эдир сурбалжалагшадые ехэ баяртайгаар угтан абаабди. Эдэ хэд бэ гэбэл, Жаргалма Лыгденова (редактор), Сарюна Норбоева, Бато Цыбенков, Ирина Лыгденова болоно.

гай Хуртагын дунда хургуулин "Булаг" сонинной сурбалжалагшад манай Хэблэлэй байшанда айлшалжа, бүгэдэ арадаймнай "Буряад үнэн" сонинной редакциин ажал хүдэлмэри тухай тухай дугаар толилһон байна. Бидэ жэнхэни буряадаар бэшэдэг хүнүүдээр дуталдадаг хадаа, түрэл хэлэн дээрэ зохёдог эдир сурбалжалагшадые ехэ баяртайгаар угтан абаабди. Эдэ хэд бэ гэбэл, Жаргалма Лыгденова (редактор), Сарюна Норбоева, Бато Цыбенков, Ирина Лыгденова болоно.

Залан хүтэлбэрилэгшэнь - Хуртагын дунда хургуулин буряад хэлэнэй болон литературын багша Людмила Санжиевна Гашапова.

"Булаг" сонинной ноябриин түрүүшын дугаарта "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай ажалта үдэр тухай фоторепортаж гараба. Гадна үнинһөө хойшо хүдэлдэг урдаа хараха эгэшэмнай, үргэн зондоо мэдээжэ болоһон бэлигтэй сурбалжалагша Бэлигма Орбодоева, тиэхэдэ теле-, радио-журналистикадашы олон жэлдэ хүдэлхэн, Агын "Толон" сониндо амжалта түгэс ажаллаһан, харин мүнөө нонин-нонин статьянуудаараа "Буряад үнэнэй" уншагшадтай дура сэдхэл буляажа шадаһан Цырегма Сампилова тухай материалнууд толилогдоо. Мүн сурбалжалагшад сонинийнгоо хуудаһанууд дээрэ "Мини тоонто нютаг Хуртага" гэнэн ехэ зохидхон зураглал, хургуулингаа эдир поэдүүдэй шүлэгүүдые орууланхай. Тэдэниень онсо анхармаар. Жэшэнь, 9-дэхи классай хурагша Р.Шагнаева "Эжы" гэжэ шүлэг соогоо иигэжэ бэшэнэ:

**Хүнэй наһан соо
Гансал эжы байдаг.
Хүнэй зүрхэн соо
Гансал эжы ханагдадаг.
Холын газарта ябахадаа,
Гансал эжыгээ дурдахаа,
Хани нүхэдтэйгөө хөөрэлдэхэдөө,
Гансал эжыгээ магтахаш.**

Энэ зохёолой автор хэрбээ бэлиг шадабарияа саашан мүлээ наа, уран хэлэтэй, гүн удхатай шүлэгүүдые бэшэдэг ёһотой поэт болохол ёһотой гэжэ ханагдана.

Бато Цыбенковы өөрынгөө наһанда баһал бэлигтэй шүлэгшэн гэжэ тобшолхоор. Тэрэ манай Хэблэлэй байшанай хүдэлмэрилэгшэдые иигэжэ үрешэн байна:

**Гуурһа хурсатай, уран хэлэтэй,
Бултанда хүндэтэй,
Холын бодолтой
Үнэн сэхэ нүхэднай!
Бэлиг шадабарияа улам
хурсаджажа,**

**Нэрэ түрээ үшөө
дээшэнь үргэхэтнай болтогой!**
Дүү нүхэдэйнгөө үрээлы тодожо абаад, буряадаараа бэшэхэ дуратай байһандань баяраа мэдүүлнэбди, энэ хэрэгтэнь үндэр-үндэр амжалтануудые хүсэнэбди. Тиин декабриин 20-до үнгэргэгдэхэ "Буряадай түрүү хүнүүд" гэнэн заншалта конкурсынгаа илагшадые шагналгын баяр ёһололой үедэ Хуртагын хургуулин эдир сурбалжалагшадые, хүндэтэ багша Л.С.Гашаповае Буряад драмын театрта амаршалхадди гэжэ мэдүүлээд, хүлээн байхадди.

"Салют, юнкор!" фестивалиин дүнгүүд тухай хэлэбэл, түрүүшын хуури Улаан-Удын 25-дахи хургуули эзэлээ, хоёрдох хуури - Ивалгын дунда хургуули, гурбадахие 49-дэхи гимнази эзэлээ. Жюриин гэшүүн, "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай сурбалжалагша Иван Жбановай тэмдэглэһээр, хурса хэлэтэй, юунһээшье тунхарихагүй, зориг түгэлдэр халаан ургажа ябана.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

"Буряад үнэндэ" хэблэгдэнэнэй һүүлээр

БУРЯАД ХЭЛЭЭЭ, ЁНО ЗАНШАЛАА БУ МАРТАЯ!

Республикадамнай буряад хэлэнэй үдэрнүүдэй үнгэргэгдэдэг болоһон ушарые магтамаар байна. Түрэлхи хэлээ бултадаа заатагүй найнаар мэдэхэ ёһотойбди. Үри хүүгэдээ багаһаань буряад хэлэндэнь хургаха тухай бултада һайн ойлгосотой ха юм. Эндэ гэртэшин, мүн буряад хэлэнэй багшанар ехэ үүргэтэй байна. Гэртэшин бүхэн үхибүүдтээ гэртээ буряадаараа хэлсэхэ, зугаалха ёһотой.

Буряад хэлэнэй болон литературыны багшанар үхибүүдые түрэлхи хэлэндэнь найнаар, гүнзгийгөөр хургаха уялгатай болоно. Энэ хүнгэн бэшэ хүдэлмэридэ багшанарта туһа хүргэхэ янза бүриин методическа материалууд, һуралсалай номууд бии. Энээнһээ гадна Буряадаингаа уран зохёолшодой, шүлэгшэдэй номуудые багшанар үрэ түгэсөөр, олоор хэрэглэхэ ёһотой гэжэ һанагдана. Жэшэнь, РСФСР-эй хургуулинуудай габьяата багша, арадай уран зохёолшон, Социалист Ажалай Герой Цокто Номтоевой бэшэһэн "Шагжын хула" гэжэ номые буряад хэлэнэй болон литературыны багшанар хэсээлнүүдтээ заатагүй үргэнөөр хэрэглэхэ ёһотой гэхэ байна.

Энэ ном 2000 ондо "Буряад үнэн" сониной хэблэлэй түбтэ барлагдан гараһан юм. Редакторнуудынь гэхэдэ, Буряадай арадай поэдүүд Лопсон Тапхаев, Цырендулма Дондогой гэгшэд мүн. Номой эхиндэ үгтэһэн "Урид хэлэгдэхэ үгэ" соо иигэжэ бэшэгдэнэ: "...Шагжын хула" гэжэ

нэрэтэйгээр барлагдан энэ ном соо "Бага балшар наһан", "Үхибүүдтэ зориулагдан найруулганууд", "Үбгэн баабай", "Шагжын хула" гэнэн зохёолнууд багтаа. Үхибүүн наһая дурдан хөөрэнэн новеллэнүүдынь угаа һонин, уран зохёолшын бага балшар наһаяа үнгэргэнэн тоонто нютаг Соолгото руу бидэниие абаашажа, арса тэрэлжын, ая гангын хангалтай агаараар амилуулжа арюудхаһан шэнги болоно. Гадна "Багашуудта баглаа" гэнэн нэмэлтэ гаршагтай "Үхибүүдтэ зориулагдан найруулгануудынь" мур бүхэндөө хургаалтай, хэлэн бүрээ хэсээлэй. Олон жэлэй туршада багшалжа, хүүгэдэй аяг аашые ажаглаһан үбгэн багшын наһаа сэдхэхые олон юмэ зобоодог байгаа гэжэ ойлгохоор. Хангай хоол эдеэд, хургуулиин интернада байрладаг үхибүүд саалаар, хилээмээр шэдэлдэжэ наадахадаа, хэнэй наһаа зобоохогүй? Үнэхөөрөөшье, үхибүүднай 5 мүнгэнэй сэнтэй булочкануудар, печени, конфетээр шэдэлдэжэ наададаг туйлда хүрөөд байгаа нэмнэй. Мүнөө тэрэнэйн "шан" эдигдэжэ байна даа... "Үбгэн баабай" гэнэн багахан туужые уншахадаа, эдиршүүлэй хургаал абамаар зүйлнүүд олон. Хүдөө ажалда, илангаяа малда, моридто хүүгэдые дурлуулхын тула үбгэн багша хургаалтай хубхай үгэнүүдые хэлэнэ бэшэ. Нюдэндэ тобойсо харагдама образүүдые, үльгэр онтохойной һабагшануудые хэрэглэн, эдиршүүлэй ухаан сэдхэлдэ нүлөөлнэ.

1947 ондо Цокто Номтоевой "Хүлэг" гэнэн горитой рассказ Бурмонгизда ном боложо гараад, тэрэ үеын үхибүүдэй һонирхолье эзэлһэн юм. Арадай уран зурааша Ц.Сампиловой шэмэглэн зураһан морид тэрэ номые бүришье гоё, һонин болгоһон байгаа. Тэрэ рассказаа уран зохёолшо үргэдхэн, улам гүнзгийгээр удхатай болгожо, "Шагжын хула" гэжэ бүхэли туужа бэшэбэ. Дайнай хүшэр хүндэ ажалда хабаадаһан, олон удаа шархатабашье, снэрядай сэсэрдэһэнүүдые мяхан соогоо абажа ябаһан Шагжын хулын нютагтаа яһаа хаяха гэнэндэл аяар холын фронтын газарһаа бодхуулжа эрэнһинийн һонин. Энэ ушарые Ц.Н.Номтоев үнэншэмэ зүбөөр харуулаа. һонирхон уншагты даа гэжэ уринаб.

Ц.Дондогой,
Буряадай арадай поэт.

Энэ ном соогоо хэдэн бодото жэшээнүүдые дурдаха хэрэгтэй байна. Наһар зунай дулаанай сагта байгаа һайханаар һалбараад, тала дайда янза бүриин сэсэгүүдээр хушагдадаг. Үхибүүд сэсэгүүдые таһалжа, баглаа суглуулха дуратай байдаг. Зүгөөр сэсэгүүдые ехээр таһалха гэжэ һайн ябадал бэшэ гэжэ үхибүүдтэ ойлгуулха шуухала. "Соолготын хабар" гэжэ рассказ соо иигэжэ уншанабди: "һалбаржа байһан сэсэгүүдые бүтүүгэй, хагдаргараа урга. Сэсэгэй наһан богони юм. Наһыень бүри богони бү болгогты, ажаглан харагты, хэншые сэсэгүүдые иимэ гоёор, тон адляар зуража, логшожо шадахагүй. Гансал байгаа, орон дэлхэй иимээр

һалбаруулжа шадаха гэжэ эхэ, эсэгэ, аха захиһнай сэсэгтэ мание дурлуулгаһа хэн".

Байгаалидаа болгоомжотой нарыар хандаха ёһотой гэжэ "Үбгэн баабай" гэжэ туужа соогоо аша хүүбүүгээ хургахадаа, элдэб ургамалтай, модо бургааһантай, амитанай байдаг газарнуудтай танилсуулна.

Амитай амитадһаа гадна Газарай норуудта – модо, шулуундань, элһэ шоройдонь мүн нарыар хандаха тухай багашуудта бүхөөр ойлгуулха ёһотой болоно. Цокто Номтоевой "Үндэр ахайн үгэ хүндэ" гэнэн зохёол хэсээлдэ уншуулхада таараха.

Буряад арадайнгаа сэсэн мэргэн ёһо заншалнуудые үхибүүднай мартаха ёһогүй гэнэ, Ц.Н.Номтоев ном соогоо оло дахин ханууланхай.

Энэ номой автор тухай Цырендулма Цыреновна Дондогой тон зүб иигэжэ бэшэнхэй: "...Ажалша малша уг гарбалайнгаа ашата хургаалаа яһан сэмгэндэ хүрэтэр шэнгээжэ үдэнэн лэ хадаа наһан соогоо һарюу мурюугаар гэшхэнгүй, тон лэ зүб ябадалаар ябажа, иимэ һайханаар наһаяа эдлэжэ, имагтал үри хүүгэдтээ бэшэ, үргэн ниитэ зондоо жэшэе түхөөнэ гэнэн һаналда ерэнэш".

Цокто Номтоевич Номтоевые эгээл түрүүшынхые хараһанаа мартадаггүйб. Манай кабинетэй үүдэн сэлгээдэ, хитайһан сэхэ нюртатай, нилээн дорюун шарайтай, далаад һайса гараһан наһанай үбгэн орожо ерээ нэн. Булат Намдакович Жанчипов һууриһаа түргэн бодожо, тэрэ үбгэниие ехэ хүндэмүүшээр угта-

ба. Тиигээд намтай танилсуулба: - Энэ Хори нютагаймнай хүүбүүн даа. Цокто Номтоевич минни гар баряад:

- Үдын Буламайб гэнэ гүш? Болоо, болоо. һайнаар хүдэлш даа, - гээ нэн. Хожомоо үшөө хэдэн удаа уулзаһан байнабди. "Байгаали баян" гэжэ нэрэтэй шэнэ номоо бэлэглэхэдэ, иигэжэ бэшээд барюулаа нэн: "Залуу журналист, ерэхэ уран зохёолшо Доржо Дабаевичта амжалта болон үлзы хэсэг хүсэн баригша үбгэн Ц.Номтоев. 21/1 - 89». Хоёр жэлэй үнгэрөөд байхада, Москвада хэблэгдэнэн «Быстроногий» гэжэ номоо бэлэглэхэдэ, иигэжэ хэлэжэ һуугаагша нэн: "Энэ номни бүхы уужам орон согуураа аяар 10000 хэлэгээр тарбал даа. Ямар гоё зурагуудтай гэшэб. Буряад хүүгэдые, буряадүүдай адуу малай тул үнэншэмэ зүбөөр зураһан В.Горячев гэжэ уран зураашада ехэ һайниие хүргэхэ хэрэгтэй". Тиигээд Цокто Номтоевич номоо бэлэглэхэдэ, иигэжэ бэшээд, гараа табяа нэн: "Залуу нүхэр Доржо, тандаа дурасхаал болгон, амжалта хүсэн баригша Ц.Номтоев. 27/ХI - 91». Энэ хүнэй үрээлдэ хүртэндөө омогорходоги, золтой ябадаг би.

Үбгэ эсэгэнэрэйнгээ бүхы наһаараа хүгжөөн хэрэглэжэ ябаһан буряад хэлээ, үргэн сахижа ябаһан ёһо заншалнуудыа мүнөө сагай буряад угсаатан мартаха, орхихо ямаршые эрхгүй ха юм.

Доржо ДАМБАЕВ,
поэт, журналист.

Ойн баяр

ҮНДЭР НАНАЙНЬ ОРОЙНОО МАГТАН ДУУЛАНАБ ЗҮРХЭННӨӨ

Бэшүүрэй аймагай Шэбэртэ нютаг анхан саһаа хойшо дэмбэрэлтэй, баян түүхэтэй нютаг юм.

2010 оной октябриин 16-да нютагтамнай "Даша Лхумбулунг" гэжэ нэрэтэй 3 дабхар томо дасан Улаан-Хадымнай үбэртэ бодхоогдожо, бүхы Буряад дайдадаа суурхаһан юм. Анхан энэ дасан Амгаланта нютагта баригдан, Хохюуртайн дасан гэжэ нэрэтэй байгаа, теэд хамалганай болоходо, 30-аад онуудаар һандаргагдажа, хүмжиин тоһон болоо. Дасан 100 жэл соо хүдэлһэн, олон бэрхэ эди шэдитэй дооромбо, һаарамба ламбагайнартай байһан. Дасанай эды олон жэл соо хүдэлөө хадань олон шэрээтэнэр хэлэгдээ юм бээ.

Буряад дайдынгаа 5 үндэрнүүдэй тоодо оролсодог, тахилгатай мүргэлтэй Хайранга хаанайнгаа хаяһаа Тонхоон нютагһаа гарбалтай, саарһан дээрээ Ширип Бадмаевич гэжэ обогтой, арадтаа Омбоогой ламбагай гэжэ алдаршаһан, үгышые наа, Егнин габжа Хохюуртайн даланай шэрээтэ байһан 1914-1916 онуудаар Баруун Белоруссийн дайдада окоп малтуулхаяа буряад хүүбүүдые абаашахадань, өөрынгөө сэдхэхэй уряагаар тэрэ холо ошолдожо, эмэйнгээ хүсөөр олохон хүүбүүдэй ами наһа абаржа, хаанта засагай хатуу шэрүүн хашалгание тэсэжэ гарсалдаа юм.

АШАТА ГАБЬЯАНЬ АРАД ЗОНДОО МАРТАГДААГҮЙ!

"Омбоогой багшын одото сахюусан" гэжэ зураглал дэлгэрэнгээр 2009 оной октябриин 22-ой үдэрэй "Буряад үнэнэй" хуудананда бэшээ нэм.

2011 оной зун Шоймполов Батын тахилганай ээлжэндэ бүхы Топхоонтон Омбоогой багшадаа – шэрээтэдэ субарга бодхоожо, арамнай үргэнэн габьяатай. Батын аха Владимир Будаевич ехээр оролдоо юм.

Би мүнөө энэ ехэ угай үри һадаһадай нэгэн Цыбенова Зинаида Шоймполовнагай намтар дээрэ тогтохом. Зина басаган 1937 оной ноябриин 16-да Цыбенов Шоймполов абгайн гэр бүлэдэ түрүүшын үхибүүн боложо түрөө нэн. Абань Шоймполов абгай Омбоогой багшын аша хүүбүүн байһан юм.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай эхилхэдэ, броньдо үлдэжэ, дайнай хатуу жэлнүүдтэ эхэнэрнүүдээр, үхибүүдээр хүдэлжэ, "хоёрдохи фронт" гэдэг сагые тэсэжэ гаталалсаһан юм. Эжынь Хандасу хээтэй колхоздо баһал хүнэй хэдэг ажалые бултыень хэлсэжэ гарсалдаһан. Зина басаган хойноо олон дүүнэрые дахуулаа: Володя, Валя, Сэжэдма, Чимитсу, Бата.

Абань залуугаар наһа бараа нэн. Үхибүүд эжытээ үлөө. Зина басаган аилай ехэ басаган тула эжыдээ туһалжа, хара багаһаа ажалай амта таниһан. Дүүнэрээ үргэлсэжэ, тэдэндээ дээдэ эрдэм олгуулаа юм.

1956 оной намтар Зинаида залуухан басаган 19 наһандаа Шэбэртынгээ отделеһи болохо Нарин-Заган нютагта МТФ-дэ һаалишанаар хүдэлхээ ороо нэн. Тэрэ гэнээр ажалайнгаа амаралтада гаратараа, амжалтатай, урагшатай хүдэлжэ, үндэр амжалтануудые туйлаһан юм. Тэрэ сагтань ахалагша зоотехник Сахарова Анна Григорьевна бэрхэ мэргэжэлтэн ударидажа, бүхы республика соогоо суурхаа нэн. Зинаида Шоймполовнагай ажалай абьяас эндэл тодороо нэн. Ямаршые ажалда хүдэлхэдөө, зүрхэн, тэсэбэри хэрэгтэй.

Зинаида Шоймполовна хэды ехэ халуун хүсэлэнтэйгөөр мал ажалда хүдэлжэ, ажалай амжалта туйлааб даа, хэлэхэдэл бэлэхэн, хүлһөө адхахада гуйтай даа. Зинаида Шоймполовна бээр шүгэлдэр, тиимэхээ газаа доосогүй бүхэ бүдүүн эхэнэр юм. Нютагаа ерэхэдээ, эгшээдэ орохоб даа. Нарин-Заган нютагтаа зэргэлжэ, хаяа

хадхажа, эбтэй зүбтэйгөөр ажаһууһамди. Нэгэтэ хэлһыень наһанаб: "һаалишанай ажал хүндэ, үдэрэй 3 дахин үнездээ һаажа, гүрэн түрэдөө тушаажа, түсэбөө дүүргэхэл гэжэ бүхы шадалаараа, улаан мяхаараа тулажал ябаа гүш даа. Үглөөнэй 4 сагта харанхыда бодоод лэ, тэнгэрийн үдэр бүри үнөөхил ажалдаа һалирхаш. Амаралтыншые үдэр тэрэл сагтаа бодоод лэ түгэншэлхэй, зүрхэндэмни шара уһан һуушоо юм аабза".

Тиигэбэшые Зина баабай нэгэтэшые ондоо зан гаргахагүйл даа, үнөөхил урихан зангаараа бултыемнай хайрлажа, шадалаараа хүндэлжэ, бээ гамнаарай гэжэ захигша нэн. Бидэнэр Омбоогой багшын таһардаһанууд хадаа зунай зулгы сагта Топхоондоо ходо уулзажа, хада уулынгаа ээдые хүндэлжэ, сэдхэхээ амаруулжа, дуугаа дуулдажа, һонин һорьмойгоо хөөрэлдэжэ, бага наһаяа дурсажа хүхигшэбди даа.

Илалтын нангин хэрэгтэ дайнай үеын үхибүүдэй оруулһан хубитые гүрэн түрэмнай үндэрөөр сэгнээ.

Зинаида Шоймполовна Лениней орденээр шагнагдажа, бүхы Бэшүүрэйнгээ аймаг соогоо, Шэбэртэ нютагайнгаа, арад зонойнгоо, угайнгаа, аха дүүнэрэйнгээ, түрэл түрхэмүүдэйнгөө омогорхол болоо юм. Тиигэншыегүй яахаб даа, иимэ үндэр шагнал бурханһаа заяатай байгаал даа! Зинаида Шоймполовнагай гэр бүлэ тухай дурсаа һаа, иимэ. Нарин-Заган нютагһаа гарбалтай Содбоев Владимир Самажипович нүхэртээ 4 басагадые, 1 хүүбүү хүмүүжүүлээ юм, нэрлэбэнэ: Надежда, Валентина, Сэсэгма, Октябрина, Бата. Владимир нүхэрын 1932 оной байгаа, теэд оршолонто юртэмсэ һураха бэшэ, 1989 ондо олон үхибүүдээ, хайрата нүхэрөө, ашата эжыгээ орхижо, алтан дэлхэйтэйгээ хахасаа нэн, тэрэ гэнээр 24-дэхи жэлээ гансаараа, өөрынгөө дүүнэрэйнгээ,

түрэл гаралайнгаа туһаламжаар бүхы үхибүүдээ айл болгожо табяа юм. Хадан эжыгээ һайханаар үргэжэ, үндэр түрэлдэнь үдэшөө нэн. Хадан эжынэйн дүү Цыденжапов Борис Цыденжапович Буряад Республикын прокурор байһан юм, дүүнь Цыденжапов Доржо Цыденжапович Бэшүүрэй аймагай Бодолгут сомоний совхозой директорээр хүдэлһэн. Эдэ хүүбүүдэй эгшэнь Бальжима хээтэй гэжэ нэрэтэй нэн.

Мүнөө болоод байхада, Зинаида Шоймполовна үндэр наһанай дабаан дээрэ гаранхай, олон аша гүшанартай, үнэр баян төөдэй болонхой Шэбэртэ нютагтаа ажаһуунал даа. 2012 оной ноябриин 16-да түрэл гаралайнгаа, олон дүүнэрэйнгээ, өөрынгөө үхибүүдэй дулахан дүхэриг соо 75 наһанайнгаа оие угтаха гэжэ байна. Бидэнэр, нютагаархидынь, Зинаида Шоймполовна эгшээ бүхы аха дүүнэрэйнь, олон тоото үхибүүдэйнь зүгһөө үндэр наһанайнь ойгоор хани халуунаар амаршалаад, үшөө олон жэлдэ ута наһа, удаан жаргал эдлэжэ һуухыень хүсэнэбди!

Владимир Самажипович Зинаида Шоймполовна хоёрой одхон хүүбүүн Бата Владимировичтан 3 хүүбүүтэй болонхой. Бататан үндэр наһатай ашата эжыгээ 3 зөөлөнөөр үргэжэ, үрээлдэнь хүрэхыень хүсэе! Бататан гуламтынгаа гал дэлгэжэ, тахижа байһанай. Гуламтын галай ошон соо угайнь һүлдэ бадарна. Би энэ зураглал бэшэһэн автор эгшээдээ сэдхэхэй бэлэг зориулаба:

Энхэржэл үргэмжэлхэ
Эльгэн түрэл байһаараа
Хайрата Зинаида эгшээе
Үндэр наһанайнь оройһоо
Магтан дууланаб зүрхэнһөө!

Тонхоон угай үри һадаһан
Галина ПУРБУЕВА.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'Т/С "ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ"', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТИВИКОМ', '20.05 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ" (12+)', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '23.45 "ГРАНИЦА" (16+)', '01.30 "ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ" (16+)', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '14.35 Х/Ф "ЧЕГО ХОТЯТ ЖЕНЩИНЫ" (16+)', '17.00 "ГАЛИЛЕО" (0+)', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '21.30 Т/С "ДИКИЙ-2"', '23.35 "СЕГОДНЯ. ИТОГИ"', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

НТВ

5 КАНАЛ

Четверг, 22

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.00 "ДОБРОЕ УТРО"', '10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '14.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', '16.45 Т/С "КРОВИНУШКА"', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.30 "ЕВРОНЬЮС"', '11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"', etc.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '12.30, 12.50, 13.50 "ГОРОДОК"', '14.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.30 "ЕВРОНЬЮС"', '11.00, 11.20, 11.30 ТУРЬЫ', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.00 "УТРО РОССИИ"', '06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', etc.

Пятница, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.00 "ДОБРОЕ УТРО"', '10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.00 "УТРО РОССИИ"', '06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 08.30, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА (16+)"', '07.30 УТРЕННЕЕ ШОУ "ТЭЦ-3"', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.05, 20.05 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ" (12+)', '06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 00.40 НОВОСТИ ДНЯ(16+)', etc.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 08.30, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА (16+)"', '07.30 УТРЕННЕЕ ШОУ "ТЭЦ-3"', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.05, 20.05 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ" (12+)', '06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 00.40 НОВОСТИ ДНЯ(16+)', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '10.35 Т/С "КАК СКАЗАЛ ДЖИМ"', '11.05 "СТРОГО НА ЮГ" (12+)', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 08.30, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА (16+)"', '07.30 УТРЕННЕЕ ШОУ "ТЭЦ-3"', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)', etc.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.55 "НТВ УТРОМ"', '09.35 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"', '07.10, 05.50 Д/Ф "АМЕРИКА ДО КОЛУМБА"', etc.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '10.05, 01.40 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"', '14.30, 18.50 "ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ"', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 "СЕЙЧАС"', '07.10, "МОМЕНТ ИСТИНЫ" (16+)', etc.

Суббота, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'ПРИХОДИТЕ ЗАВТРА...', 'ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!', etc.

«РОССИЯ»

Table with TV program details for the Russia channel on Saturday, including times and program titles like 'КОЛЬЦО ИЗ АМСТЕРДАМА', 'СЕЛЬСКОЕ УТРО', etc.

Table with TV program details for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ВОЕННАЯ ПРОГРАММА', etc.

КУЛЬТУРА

Table with TV program details for the Culture channel on Saturday, including times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ', etc.

Table with TV program details for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'СЫЩИК ПЕТЕРБУРГСКОЙ ПОЛИЦИИ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', etc.

ТИВИКОМ

Table with TV program details for the Tivikom channel on Saturday, including times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ', etc.

Table with TV program details for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'ЗУРХАЙ ВКУСНО', 'МЛАДЕНЕЦ НА ПРОГУЛКЕ', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program details for the SCS 'Baikal' channel on Saturday, including times and program titles like 'СОМЕД! WOMAN', 'КОМЕДИ КЛАБ', etc.

НТВ

Table with TV program details for the NTV channel on Saturday, including times and program titles like 'ЖИЛ-БЫЛ НАСТРОЙЩИК'.

Table with TV program details for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'СМОТР', 'СЕГОДНЯ', 'ЛОТЕРЕЯ ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ', etc.

5 КАНАЛ

Table with TV program details for the 5th channel on Saturday, including times and program titles like 'М/Ф О+)', 'СЕЙЧАС', 'СЛЕД', etc.

Воскресенье, 25

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Sunday, including times and program titles like 'НОВОСТИ', 'ЧЕРНЫЕ БЕРЕТА', 'СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!', etc.

«РОССИЯ»

Table with TV program details for the Russia channel on Sunday, including times and program titles like 'ТРЕВОЖНОЕ ВОСКРЕСЕНЬЕ', 'ВСЯ РОССИЯ', 'САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР', etc.

КУЛЬТУРА

Table with TV program details for the Culture channel on Sunday, including times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ', etc.

Table with TV program details for the first channel on Sunday, including times and program titles like 'КРАСКИ ВОДЫ', 'ДЕЛАТЬ?', 'ЛИНИЯ ЖИЗНИ', etc.

АРИГ УС

Table with TV program details for the Arig Us channel on Sunday, including times and program titles like 'ЗЕЛЕНЫЙ ФУРГОН', 'МАМА ДЛЯ МАМОНТЕНКА', etc.

ТИВИКОМ

Table with TV program details for the Tivikom channel on Sunday, including times and program titles like 'КУМИРЫ: БОЛЬ, О КОТОРОЙ МЫ НЕ ЗНАЕМ', 'РАДАР-СПОРТ', etc.

Table with TV program details for the first channel on Sunday, including times and program titles like 'РАДАР СПОРТ', 'ВАШЕ ПРАВО', 'САГАЙ АМИСХАЛ-ПУЛЬС ВРЕМЕНИ', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program details for the SCS 'Baikal' channel on Sunday, including times and program titles like 'РАДАР СПОРТ', 'ВАШЕ ПРАВО', 'САГАЙ АМИСХАЛ-ПУЛЬС ВРЕМЕНИ', etc.

НТВ

Table with TV program details for the NTV channel on Sunday, including times and program titles like 'АФЕРИСТЫ', 'СЕГОДНЯ', 'ЛОТЕРЕЯ РУССКОЕ ЛОТО', etc.

Table with TV program details for the first channel on Sunday, including times and program titles like 'РАДАР СПОРТ', 'ВАШЕ ПРАВО', 'САГАЙ АМИСХАЛ-ПУЛЬС ВРЕМЕНИ', etc.

ЭНХЭ-ТАЛАМНИ, ДУУЛЫШ НАМАЙГАА

Угэнь Бадмажап Ульзутуевай Хүгж. Виктор Томитовай (Вальсын темпээр, аялгалан)

- List of songs and lyrics for the 'Enkhe-Talamni, Duulys Namayga' section, including 'Ураг садан, угсаата хүнүүдээ Удам залган', 'Ураг сагаан басагад, хубүүдээ Улам үндэр урмаараа', etc.

Musical score for the songs listed, including lyrics in Cyrillic and musical notation with chords and notes.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

5 КАНАЛ

Table with TV program details for the 5th channel on Sunday, including times and program titles like 'ОРУЖИЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ', 'ТИГРИНАЯ ОХОТА', etc.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагша, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор Цырендаша Бадмаевич БУДАЕВАЙ наһа бараһан ушараар Буряад Республикын Ветерануудай совет, "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан түрэлхидтэнь болон дүтын зондо гүнзэги шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Үнэгэрхэн зүүн жэлэй агшан зүүр

2012 он – Россиин түүхын жэл

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

ГУРБАН ГҮРЭНЭЙ АРМИИН СЭРЭГШЫН ХУБИ ЗАЯАН

Ян Кенджон – дэлхэйн хоёрдохи дайнай үедэ японтоной талада, Улаан Армида болон фашис Германиин сэрэгэй бүридэлдэ удаа дараалан дайралдаһан солонгос яһанай сэрэгшэ. Одоол ямаршье тагнууланһаа дутуугүй дүн харуулаа гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Ян Кенджон 1920 оной мартын 3-да Япон гүрэнэй мэдэлдэ байһан Солонгосой баруун-хойно оршодог Синийджу шадархи нууринда түрэн юм.

1938 ондо тэрэ 18-тайдаа Манжуурһаа Квантунска армида сэрэгэй албанда татагдаа. Тиин Халхын гол шадархи байлдаанай үедэ Улаан Армиин сэрэгшэдтэ баригдажа, СССР-эй зүүн дэбисхэр руу заһаруулалгын ажалай лагерь руу эльгээгдэн байна.

1942 ондо Дэлхэйн хоёрдохи дайнай үедэ сэрэгшэдэй дуталдаһан ушарһаа Ян Кенджон Улаан Армиин бүридэлдэ оруулагдажа, баруун фронт эльгээгдээ.

1943 ондо Украинада Харьков хотын түлөө гурбадахи байлдаанай үедэ немецүүдтэ баригдаад, азиат хадаал амиды үлэжэ (тэрэ үедэ Рейхстагай түрүү харуулшад түбэд яһатан нэн), зүүн батальоний бүридэлдэ Франци эльгээгдээ. Хойто Нормандида Котантен арал дээрэ алба хаагаа.

1944 оной июнь нарада фашис Германида хамтаран эсэргүүсэһэн гүрэнүүдэй сэрэгүүд Норманди ерээжэ, Ян Кенджоние США-гай сэрэгшэд баряа юм. Лейтенант Роберт Брюэрэй мэдээнүүдээр, американ полк бүхыдөө дүрбэн азиат сэрэгшые тушаан абанан байна. Тиин тэдэ Ян Кенджоние японец гэжэ ханаад, Великобритани руу сэрэгшэдэй лагерь эльгээгээ. 1945 оной май соо дайнай дүүрэхэдэ, тэрэ одоошье табигдаа юм.

1947 ондо гурбан гүрэнэй түлөө дайралдаһан сэрэгшэ США-да Чикаго шадар нуурижаад, хоёр хүбүүтэй, нэгэ басагатай болоо юм. Тэдэндээ "уршагта һонин ябадалнууд" тухайгаа нэгэшье хэлээгүй. Магад, дахяад мүрдэлгэ мүшхэлгэнүүдэй эхилжэһээ айгаа.

90-ээд онуудаар Ян Кенджоние "Weekly Korea" сэтгүүлэй сэтгүүлшэд бэдэрэн оложо, 1992 оной декабрь соо тэрээн тухай статья толилноһонь удаа нюусань бултанда мэдээжэ болоо.

Бэе бэетэээ дайралдажа байһан гүрэнүүдэй гурбан лагерьһаа, гурбан гүрэнэй түлөө байлдаануудһаа амиды мэндэ гарсалдажа шаддаад, дайнай һүүлээр гэр бүлэ байгуулжа, хари гүрэндэ ажабайдалаа зохёон, 72-той болотороо ан-бунхан ажаһууһан хүн тухай одоолшые гайхалтай һонин ушар бэшэ гү?

Энэ ушар дээрэ үндэһэлэн, корейцүүд "My Way" (Минии зам) гэнэн уран һайханай фильм буулгаа юм. Мүн США-дашье энээн тухай кино буулгагдажа байһай. Тэрэнь "Пленный из Нормандии" (Нормандиһаа тушаагдаһан сэрэгшэ) гэнэн нэрэтэй.

Хүндэтэ уншагшад, хэрбээ хоморой фото-зурагуудтай һаа, тэдэнээ редакцидамнай эльгээжэ, бүгэдын һонорто дурадхыт гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда иимэ баялиг олдохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө үеынхидтэ дамжуулаал.

Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвили, 23, каб.26; электрон хаяг: unen@mail.ru Тел.: 21-64-36.

Монголой Арадай хубисхалай армиин сэрэгшэд япон булимтарагшадтай дайралдажа байна. Халхын-Гол. 1939 он.

Халхын-Гол. 6-дахи япон армиин сэрэгшэд тушаагдаад байна. Японецүүд ехэ эрэлхэгээр дайралдадаг һэн. Амиды баригданхаар, байлдаанда алдалан унаа һаа дээрэ гэжэ тоолодог байгаа бшуу. Тиимэһэй япон сэрэгшэдэй тушаагдахань тон хоморой бэлэй.

Монголой морин сэрэг Хяагта хотодо, XX зуун жэлэй эхин.

... Табан министерствэтэй правительство байгуулагдаа, Хурээ ниислэл хото гэжэ соносхогдоо. Кобдын сүлөөлэгдэхэдэ, ойрадууд, барганар болон Дотор Монголой олонхи хушуунууд тэдэнтэй ниилэн хамтараа. Нилээд удаан арсалдаануудай удаа 1915 ондо Хяагта хотодо ород-монгол-хитадай гурбан талын түүхэтэ хэлсэн баталагдаа юм. Хитад гүрэн Монголые мэдэлдээ абахаяа ханахадань, монголнууд энээндэнь нилээд эсэргүүсээ. Харин Росси гүрэн гансал Гадаада Монголд автономии тогтоохо зорилготой байгаа. Олон жэлэй туршада үргэлжэлһэн арсалдаануудай удаа Монгол орон Дотор Монголые Хитадай мэдэлдэ үгэхээ, харин Гадаада Монголые тусхай эрхэтэй автономии болгохые зүбшөөгөө. Тэрэ үедэ Хитадта ехэ хөморотой байгаа. Тиин зүрилдөөтэ бүлгэмүүдэй нэгэнэйн түлөөлэгшэ Сүй Шучжэн сэрэгтээ Монгол ерээжэ, гурбан гүрэнэй хоорондо баталагдаһан хэлсээ болуулаад, Богдо гэгээнэй правительствоы намнажархёо.

... Совет-монгол сэрэгүүд августын 20-до добтолжо, японтоной флангнуудта ехэ хохидол үзүүлээ. Намна-бута сохигдохогоо айжа, дайсан иишэнь бусад частьнуудаа яаруугаар татажа эхилээ.

Олон тоото трофейнэ дансануудай дунда генерал-лейтенант Камацубарын августын 20-до бэшэгдэн захиралта байлдаанай түрүүшын үдэрэй дүнгүүдтэ иимэ сэгнэлтэ үгэнхэй: "Дайсан бүхы фронтнуудаар адли тэгшэ добтолно, харин гол хүсээе хойто захын Фуи үндэр руу шэглүүлнэ".

Гэхэтэй хамта бодото дээрээ совет-монгол сэрэгүүд гол хүсээе урда зүг руу шэглүүлһэн байгаа. Камацубарын захиралтаар 26-дахи ябаган сэрэгэй полк Номон-Хан-Бурд-Обоогой баруун-хойнохоно эльгээгдээ юм.

Совет-монгол сэрэгүүдэй шанга гэшын сохилто дайсание нилээд хүрдөөһэн байна. Энэниие япон сэрэгшэ Иват Фукотын дэб-тэр соохи бэшэлгэнүүд гэршэлнэ: "20.8 7.25. Дайсанай самолёдууд гурба дахин дээгүүрнай нидээ. Артиллерииншые буудалга замханагүй.

8.20. Дахин дайсанай самолёдууд бии болобо. Батальоний адагалгын пунктын урдахана бомбонууд тэһэрнэ. Байһан газартамнай дүтэ унаһан бомбонууд бидэниие нилээд сошооно, айлгана.

8.30. Дайсанай артиллери частьнуудыемнай саг үргэлжэ бууджал байна. Хаанашье бээе хоргодуулхын аргагүйл даа, бомбонууд тэһэржэл байна. Бурханһаа абарал гуйхаһаа бэшэ юуншые үлэнэгүй..."

Добтолгын хоёрдохи үдэртэ авиаци болон артиллериин эдэб-хитэй хабаадалгатайгаар совет-монгол сэрэгүүд добтолгоёо бүри эршэдүүлэн, нэтэрүүгээр жүдхэ-жүдхэһөөр, дайсанай эсэргүүсэлгые нуларуулаа...

М.В.Новиков. Халхын-Гол шадархи илалта, Москва, Политиздат, 1971 он, 110-даху нуур (Страницы истории Советской Родины).

XVII ЖАРНАЙ ХАРА УЬАН ЛУУ ЖЭЛ

ҮБЭЛЭЙ ЭХИН САГААГШАН ГАХАЙ НАРА

Буряад литэ	6ХЭ.Д.	7 ХЭ	8	9	10	11	12
Европын литэ	19	20	21	22	23	24	25
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Нара понед.	Мягмар Марс вторник	Нагба Меркури среда	Пурбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	хүхэ Бишэн	хүхэгшэн Тахья	улаан Нохой	улаагшан Гахай	шара Хулгана	шарагшан Үхэр	сагаан Бар
Мэнгэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара
һуудал	уһан	уула	модон	хиц	гал	шорой	түмэр

Гарагай 2-то үбэлэй эхин сагаагшан Гахай нарын ноябриин 19 (шэнын 6).

Хүхэ Бишэн, 2 хара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр, "Даваажин үдэр".

Бурхан, лусууд, тэнгэри тахиха, хэшэг даллага абаха, дасан хиид бодхохо, сан табиха, эм найруулха, гэр байшан бариха, замда мур гаргах, бэри буулгаха, хурим хэхэ, модо һуулгаха, сэсэрлиг байгуулха, шэмэг зүүхэ, бүжэг наада табиха, туг дарсаг хиидхэхэ, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлахада һайн. Ехэ гол гаталха, загаһа бариха, тангариг үгэхэ, хүүргэ бариха, һубаг татаха, дайсаниие номгодхохо, эд, мал газаашан үгэхэ, шэнэ хубсаһа эсхэхэ, үмдэхэ, худалдаа хэхэ, эхилжэ ном соносохо, шарил шатаахада муу.

Хүнэй үһэ абабал, шэг шарай һайжарха.

Гарагай 3-да ноябриин 20 (шэнын 7).

Хүхэгшэн Тахья, 1 сагаан мэнгын, уулада һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда, лусуудта зальбарха, тахиха, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, үзэл үзэхэ, эм найруулха, угаал үйлэдэхэ, байшан гэрэй һуури табиха, мори, үхэр нургаха, гэр бүрихэдэ һайн. Ехэ хэрэг үүдхэхэ, ном уншаха, худалдаа хэхэ, нялхые хүлдэ оруулха, газаашан ябуулха, анда нүхэр боллосохо, мал агталха, нюуса зүблөө хэхэ, бэри буулгаха, хурим найр хэхэ сээртэй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, хараал шэрээл, арсалдаа хэрүүл, тэмсэл болохо.

Гарагай 4-дэ ноябриин 21 (шэнын 8).

Улаан Нохой, 9 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, тэнгэри тахиха, хэшэг даллага абхуулха, дасан дуганай тахил заһаха, бэшгэ зурхай зураха, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын амидаралда тунһатай ажал хэхэ, хэлсээнэй ажалшаниие абаха, урлаха үйлэдэ һуралсаха, ном заалгаха, суглаа зарлаха, модо тариха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, һэеы гэр табихада һайн. Модо отолхо, тангариг табиха, анда нүхэр боллосохо, бэри буулгаха, нүүдэл хэхэ, лама болохо, ном соносохо, юумэ газаашан үгэхэ, хүрэнгэ эһэхэдэ харша.

Хүнэй үһэ абабал, наһан утадхагдаха.

Гарагай 5-да ноябриин 22 (шэнын 9).

Улаагшан Гахай, 8 сагаан мэнгын, хиидэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарал, үйлэдэхэ, сан табуулха, хангал тахуулха, һахоуһанда үгэлыгэ үгэхэ, тарни уншаха, лама болохо, бэшгэ зурхай

зураха, санаар олгохо, дасан шүтээн бодхохо, харюулга хэхэ, замда гараха, худалдаа наймаа хэхэ, ном заалгаха, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, эм найруулха, модо тариха, гүлгэ тэжээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэдэ һайн. Модо отолхо, худаг малтаха, тээрмэ бодхохо, шууяа гаргах, суглаа зарлаха, хүншүү гаргахдаа таарамжагүй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, үбшэн хомор хүрэхэ.

Гарагай 6-да ноябриин 23 (шэнын 10).

Шара Хулгана, 7 улаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, дуган шүтээн бодхохо, тахиха, лама болохо, замда гараха, эрдэмдэ һураха, эм найруулха, шэнэ барилга ашаглалгада оруулха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, бэри буулгаха, хурим хэхэ, худалдаа эрхилхэ, түмэрөөр урлаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, буянай хэрэг бүтээхэдэ һайн. Үзэл үзэхэ, мори урилдуулха, хүүгэдые үргэжэ абаха, нохой тэжээхэ, улай гаргах, хүншүү гутуулхада таарамжагүй

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад һайжарха.

Гарагай 7-до ноябриин 24 (шэнын 11).

Шарагшан Үхэр, 6 сагаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, хэшэг даллага абхуулха, угаал үйлэдэхэ, нүүдэл хэхэ, тангариг үгэхэ, һаад тодхор дараха, мал худалдаа, байшан гэрэй һуури табиха, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо һуулгаха, худалдаа хэхэ, хурим наада хэхэдэ һайн. Бэри буулгажа, хурьгэ оруулжа болохогүй; урлан бүтээхэ, дархалха, эрдэм ухаанда һуралсаха, сэргэ хүдэлгэхые тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абаа һаа, бэе махабад һайжарха.

Гарагай 1-дэ ноябриин 25 (шэнын 12).

Сагаан Бар, 5 шара мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр.

Бурхан шүтээн, орон гэрээ арамнайла, дасан хиид нэргэхэ, бодхохо, арамнайла, лама болохо, эм найруулха, эрдэм номдо нургаха, буянай хэрэг бүтээхэ, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, хубсаһа эсхэхэ, бэри буулгаха, тушаал зарлиг гаргах, хүрэнгэ табиха, тангариг үгэхэ, модо отолходо һайн. Хүүгэдые хүлдэ оруулха, газаашан ябуулха, газар хахалха, нохой абаха, худалдаа хэхэ, гэрэй һуури табиха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, шэнэ дэгэл эсхэхэдэ муу.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн, хамшаг хүрэхэ.

ЭТИГЭЛЫН ХАМБЫН АЙЛАДХАЛНУУД

Мүнөөдөр, октябриин 22-г, Итигэлын Хамба лама нэгэ эр хүний дурыг үзүүлэв. «Манай нютагт айл бүхний усадьба соо даллагын сомо шаалгаатай байдаг лэ», - гэжэ тэрэ эр хүний хэлэхэд, Итигэлын Хамба нямэ харюу үгэв: «Сохо хорхойгоос аврах».

Иймэ сомо айлын гунгарваад таряагаар дүүрэн сүгэе соо хадхаатай байдаг. Хуралын үед даллага дуудагдаа, хүтэлэгч лама сомыг баруун гартаа баряад, нар зүв эрыюулдэг. Инээнэй ачаар гэр бүлын аза жаргал хурылан дуудана бшуу. Айлын гэрт даллага дуудвал, гэрын эзэн сомыг гартаа барин дуудадаг. Ид бүгэдэ гадаада таланы юм биз. Харин энэ бүтээлын доторын нангин удха байха.

Имагтал өөрынгөө уур сухал, ташаяал хурисал, мунхаг мэтын хорото санал хүсэлнүүдэ номгоруулан үгы хних аргатай болоходоол, жаргал манда хүрэхэ ирэхэ бшуу. Даллагын бүтээл гэр соогоо хивэл, хамаг юум минь цаацдаа ходо урагшатай байха гэжэ саналтагүй. Юрэнхыдөө, нэгэ юум олоходоо, нүгөө юумыг алдананди гэсэн учиртай. Бусад амитанд сайн юумэ хиисны ачаар сайн буян хишиг хуряана бидь. Тым болохолоороо буян хишиг маань ходо баргадаж, бага болож байдаг. Тымээс жаргалынгаа тэнсүүринг ходо нэмэж, тэгшэлж байх ёстой гэх гү, али үдэр бүри буян хуряахы оролдох ёстой. Тэгхдээ буян нүгэл хоёрын амтыг ойлгодог болохот.

«Сохо хорхойгоос аврах», - гэхдээ, Итигэлын Хамба: «Сайн буян хиисны ачаар бид хорото сохо хорхойгоос аврагдах бидь», - гэжэ айлдана бшуу.

Пирангалаев Балдан багша товч тайлвар найруулав, 3-дугаар гэр.

Мүнөөдөр, октябриин 23-нд, улаагчин могойн, хоёр хар мэнгэты үдэр, Итигэлын Хамбад ням юум үзэгдэв: хоёр хүн ярилдаж байгараа: «Үхбүүтэй болхов гээ хамнай ч», - гэж нэгэн нүгөөдөө хэлэв. Тэгхдөн: «Ноёны ч үри үргэж абаж болох», - гэж Итигэлын Хамба айлдав.

Бандида Хамба лама Итигэлын Дашадоржо хүни сэдхэхыг нэвт хараж, зүв завари ходо үгэдэг байсаниин мэдээж. Мүнөө сагта хүүхдийн түрэлгын их бэрхдээ, үсөөн болсон учир гансал мүнөө сагын эмнэлгын ачаар шидхэгдэх аргагүй. Тымээс үнчин хүүхдийн байшангуудаа хүүхдийг үргэж авах арга бии. Тэгхдээ хүүхний хувь заяа, уг гарвалы мэдэвэл сайн гэхчинлэн.

Тымээс дээдын Бурхад, бодисаданар, сахюусадг, Итигэлын Дашадоржо Хамба ламад зальбархада, манай юртэмсын амитадын, тэрэ тоод манай шадархи амитадын сэдхэл доторын байдал гүнзэгыгөөр ойлгохо талаар Бурханы Номын туйлсан мэдэсыг улам түгэлдэр хуряахын тул тусалхыг тэдэнээс гуйх хэрэгтэй.

Содномов Раднажаб багша товч тайлвар найруулав, 18-дугаар гэр.

Октябриин 24-нд Итигэлын Хамбад нэг ламын дүр үзэгдэв. Тэрэ лама хэнгэргэ сохихо зуураа: «Дэлхэйн авяантай адл сох», - гэв. Хамба лама айлдав: «Очирт их ширээни хүсэн».

Байгша октябриин 20-нд «Захья» соогоо: «Үндэр ширээни үг бат», - гэж Итигэлын Хамба айлдаа сэн. Мүнөөдэрын «Захья» соо бас ширээни тухай хэлэгдэнэ. Энэ хоёр захья холвон товшолход, нимэ: Итигэлын Хамба үндэр ширээни удха шанарые онсолон сануулна бшуу. Ширээни удха шанарта хүрэхгүй хүн дээрэн суувал, тэрэнд авсаар бэрхшээлнүүд учирж захалдаг, тым хүн удаан суудаггүй. Харин ширээн дээр таарах хүн суувал, тым хүн удаан суудаг, сэсэн мэргэнээр хүтэлэн захирдаг, бүхы ажилынь урагшатай байдаг. Тымээс бусдыг ойро, холын гэжэ илган хуваангүй, бусадта тус хүргэхыг ходо бодож байдаг ашата буянтаны үндэр ширээн дээр суувал тон зохистой.

Сэдхэл доторнь сайн санал мүнделүүлж, жаргалтай болгохо, харин ажа-мидаралынь удха түгэлдэр болгохо талаар бусадта тус хүргэх явдал болвол Бурхан багшада, Бурханай Номдо үнэн алва хиисэн явдал мүн. Энэ болвол биднэрын хамаг хишээл орлодогосо шэглүүлэх зорилго мүн болоно. Тэгж бусдын болон өөрынгөө энхэ амгаланни биелүүлэх аргатай юм.

Раднаев Гомбо багша товч тайлвар найруулав. Николай БАДМАРИНЧИНОВ хэблэдэ бэлдэв.

Хайрата эсэгэ, аба, хүгшэн аба, дайнай ба ажалай ветеран
БАТУЕВ
Жаргал Будаевичай
наһа бараһан ушараар "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай коллектив Г.А.Доржиевада, гэр бүлэдэнь, түрэлхидтэнь гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

<p>Учредители: Глава Республики Бурятия - Председатель Правительства Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия И.о. ген.директора-гл. редактора - А.В.МАХАЧКЕЕВ Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х. Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ: 21-54-54 - приемная 21-35-95 - зам.гендиректора - редактор газеты "Бурятия" 21-68-08 - редактор 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81 - выпускающий отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон" 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания 21-62-62 - реклама 21-50-52 - отдел распространения</p>	<p>АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн».</p>	<p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г. www.burinen.ru e-mail: unen@mail.ru</p>
	<p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 14.11.2012 в 16.00 - по графику; 14.11.2012 г. в 16.00 - фактически. Объем 4 п.л. Заказ №1607. Тираж - 4000 экз. Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 8 700 экз. Цена свободная.</p>		

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. * Материалы на платной основе. Автор несет ответственность за представленные материалы. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

Шажан мүргэл

НЮТАГТАА СУБАРГА БҮТЭЭЛСЭНЭН ГАБЬЯАТАЙ

Балдан-Доржо Будиев

1919 ондо Хэжэнгын гол-до Джарун Хашорой субарга анхан бодхоогдож арамнайлагдаһан юм. Тэрэ жэлдэ Сүүгэл дасанһаа Ганжарвын Гэгээн, эрхэтэн нэрэнь Данзан Норбын, Хэжэнгын дасан заларжа, Джарун Хашорой субаргын арамнай үргэһэн байна. Тэрэ холын сагта сагаан моридые унаһан 11 хүн, 20 ламанар тэрэниие угтаһан гэдэг. 1919 ондо бодхоогдоһон субаргын арамнайда ехэ олон зон сугларһан түүхэтэй. Арамнай үргэһэнэй һүүлээр ехэ найр, бүхэшүүлэй барилдаан, мори урилдаан үнгэргэгдөө.

1937 ондо энэ гайхамшагта ехэ субарга, Хэжэнгын дасан, тэрэниие тойроод байһан дуган, сүмэнүүд һандаргагдажа үгы хэгдэһэн байна. 1919 ондо Джарун Хашорой субарга бүтээлсэһэн габьяатай лама хүн тухай тодорхойгоор тогтожо, хөөрэхэ хүсэлтэй байнабди.

Хэжэнгын дасанда габжа лама Балдан-Доржо Будиев, Шойдог Нимаев, уран зурааша Шойдог Мархадаев гэгшэдэй ударидалга дордо түрүүшын субарга бодхоогдоһон түүхэтэй. Тиигээд лэ тэдэнэй нэгэн Балдан-Доржо Будиев нютаг зон соогоо Субарга Балдан-Доржо гэжэ алдаршаһан байдаг. Тэрэ доргошо галзууд угтай, Доодо-Хэжэнгын Шанаа гэжэ газарта түрэнэн хүн байгаа. Субаргын үндэрлэгдэһэн газарта Залаатын бооридо Мүнхэ маани гэжэ нэрлэгдэһэн модон сүмэ үшөө баригдаһан байгаа.

Субарга Балдан-Доржо гэжэ алдаршаһан энэ хүн тухай Хэжэнгын аймагай Эдэрмэй нютагта ажаһуудаг багшын ажалай ветеран **Виктор Жамбалович Лубсанов** тон һайн мэдэхэ байшоо. В.Ж.Лубсановай хөөрөө олонийтэ уншагдай хонорто дурадхаһамнай.

-Түрүүшын субарга 1915-1916 онуудаар барилжа эхилһэн юм. Нютагай зон эмээл дээрэ ашаад, хаа хаанаһаа шулуу шэрэжэ, энэ субарга барилхан байна. Ламанар энэ субаргын барилгы ударидан юм. Тэдэнэй нэгэн Хэжэнгын дасанай габжа лама Балдан-Доржо гэжэ хүн байгаа. Тэрэ үедэ Архангельска областдо ород гүрэн ехэ харгын барилга эрхилээ юм, Субарга түхээржэ байһан ламанарай зариманиинь энэ барилгада татагдаһан байна. Балдан-Доржо гэшэ 1892 ондо түрэнэн, луу жэлтэй хүн байгаа. Тэрэ ажалда татагдаһан хүнүүдэй олонийн нютагаа бусажа ерээгүй. Хүндэ ажалда тэнсэжэ гараһан хүнүүдын 1917 онһоо эхилжэ, 1919 он болотор һубарижа, нютагаа бусажа ерээ. Тиигээд лэ 1919 ондо субаргын барилга

үргэлжэлүүлэгдээ. Тэрэл жэлдээ субаргын арамнай үргэгдэһэн байна.

Хубисхалай урда тээхи субаргын барилга эхилһэн ламанарай нэгэниинь үбдөөд, наһа бараһан юм. Хоёрын үлөөд, энэ субаргын барилгын заханда гаралсаа. Субарга мүнделэхдөө, холоһоо хүнүүдэй ерэжэ мүргэдэг нангин шүтөөн болоһон юм.

1937 ондо энэ субарга тэһэлһэн юм. 1940 ондо Хэжэнгын аймаг бии болоо. Никифор Михайлов гэжэ хүн партиин райкомой нэгэдэхи секретарь болоһон байгаа. Тэрэ хүн коммунистуудые, комсомолшуудые ударидажа, динамит асаржа, Джарун Хашорой субарга тэһэлхэ хүдэлмэри ударидаа.

Субарга тэһэлхэнь гэжэ бүхы тээ дуулдажал байгаа юм ааб даа. Тэрэниие тэһэлхэ үдэр Балдан-Доржо амбайн дасандаа һууха аргань халаад лэ, тэрэ үдэрын үглөөгүүр эртэ бодоод, субаргын хойно Мүнхэлектэ гэжэ газарта хорожо хэбтээд, субаргы тэһэлхыень хараһан байгаа. Ганжарын нара руу хаража унаа, субарга һөөргөө мүнделэхэ гэжэ хэлэһэн юм гэдэг. Лама санаартанай хойноһоо мүрдэжэ эхилһэн хатуу саг байгаа гүб даа.

Хэжэнгэ нютагай стадионһоо урагшаа, Баянголһоо зүүлжээ Санжа эжы гэжэ хүгшэн байдаг байгаа. Санжа гэшыень 1937 ондо һуулгажархихан юм. Тэрэ бэлдэхэлэй конторын директор байгаа. Тэрэ хүгшэн минии нагаса эжымни түрэнэн дүүниинь байһан юм. Балдан-Доржо лама тэрэ хүгшэнэйдэ ерэжэ, бээе нюуһан юм. Үгы һаань, тэрэниие сүлэжэ ябуулжархиха байгаа.

Санжа эжын байһан гэрын би һайн мэдэхэ байгаа. Зүүн таладаа нарилжа һайнаар барилхан сарайтай, урагшаа хараһан үүдэтэй, хойшоо болон баруулжаа хараһан сонхотой байгаа. Зүүн сарай соонь ехэ нүхэн малтагданхай, тэрээндэ хоорпо хэгдэнхэй байгаа. Тэрэ сарай ходо суургатай байдаг байгаа гэжэ эжымни хөөрэдэг һэн. Тэрэ үбгэн тэндэ байдаг байһан байгаа. Үбэл зунгүй тэрэ габжа лама нүхэн соо хоргодожо байгаал даа. Аяар найман жэл соо байгаа гэлсэдэг.

Минии эжы намайе Хэжэнгэдэ түрөө. Нагаса абгайдаа Хэжэнгэ ошоходоо хүрэдэг байгаа. Бидэ өһөдөө Эдэрмэйгэй баруун тээ Боршогорто байдаг байгаа. Эжымни хээлитэй ябаад, моринһоо унаһан байгаа. Тиигээд намайе дутуу түрөө. Минии хүл, гарни булгархай түрэнэн байгаад, эжымни докторой хажууда дүтэ байха гэжэ Санжа эжыдэ, нагаса абгайдаа, ерэнэн байгаа. Найма нара тухай тэндэ байһан болоно. Эды шэнээн саг соо байтараа, лама хүн хажуудамни байна гэжэ мэдээгүйб гэдэг. Тиимэ нюуса, хатуу байдал тэрэ үедэ тогтоһон байгаа ха юм даа.

Эжымни хөөрөөһөөр, заахан гүсэтэй сай хүгшөөдэй абаад гарашадаг байгаа. Шүлэ гаргахандаа, ехэ мяхатайгаар, эдээшгээр бэлдээд, улхан соо хээд орхидог һэн. Тэрэнь нэгэ хэды болоод баһал үгы байха гэжэ эжымни ажаглаһанаа һанан дурсадаг һэн. Санжа эжы тэрэ үбгэниие эдээлүүлдэг байгаа ха юм даа. Тэрэ үбгэншые минии бодоходо, табядаһай хүн байгаал даа. Хүнүүд мори тэргээр ерээд, мяха юумэ асараад, ябашадаг һэн гэжэ эжымни хараһан байдаг. Би үбшэндөө диилдэжэ, ехээр бархирдаг байгаа хаб даа. Тэрэ үбгэн сарай соогоо шагнажал байдаг байһан байгаа. Нэгэтэ зүүн талын сонхо нээгдээд, тэндэһээ сула һахал хүн шагаагаа гэжэ эжымни хөөрэдэг. "Басаган, бү ай даа,

Джарун-Хашорой субарга 2001 оной октябрийн 14-дэ арамнайлагдаа

тэрэ үхибүүгээ наашань үгэ даа, би хараһууб" гэжэ аргадаа гэдэг. Габжа лама аршаанаар угаагаад, адислаад, тэрэ шагаабаряараа һөөргэнь үгөө. Тэрэнэй һүүлдэ ши бүхөөр унтааш" гэжэ эжымни хэлэдэг һэн.

- Басаган, энэ хүбүүнши тулама үбшэн байна. һайнаар аргалаа һаа, һайн ябадалтай, ута һаһатай, үнэр баян болохо хүн байна. Ши энэ хүбүүнэйгээ түлөө оролдохо ёһотойш, - гэжэ габжа лама Балдан-Доржо Будиев хэлээ. - Бадагар гэжэ баряаша үбгэн эндэ бии. Ши үглөөдэр тэрэ Бадагарайда ошо. Тэрэ үбгэндэ барюулхадашни, үришни һайн болохо ёһотой.

Минии эжы үбгэнэй үгэ дуулажа, тэрэ баряаша хүниие олоһон юм. Тэрэ хоёр үбгэдэй ашаар би туһалуулжа, хүн болоһон хүм. Минии хуби заяанда иимэ һайн хүнүүд дайралдаа. Хожомын томо болоод байхандаа, тэрэ үбгэнэй шагааһан шагаабаряар гулдиржа, нилээн наадаһан хүн байна гэшэб.

1944 ондо Правительствын тогтоол абтажа, дасан дугангуудые нэргээжэ, лама санаартаниие сагааруулха хэрэг ябуулагдажа эхилээ. Хүн зон бэлээр этигэжэ үгөөгүй, Балдан-Доржо габжа 1947 он болотор бээе хороһон зандаа байгаа. Тэрэл жэлдэ Жанчипдоржо ахань ерэжэ, шэнэ хубиллануудай боложо байһые дүүдээ дуулгаа гэдэг. Тиихэдэ КГБ-гэй мэргэжэлтэд тэрэниие бэдэржэ эхилһэн байгаа. Санжа эжынэ байһаниинь мэдэгдээд, лейтенант хүн ерэжэ, гүрэнэй тогтоол харууһан гэдэг. Хүнһөө бү айгты, мүнөө ондоо саг боложо байна. Бээе хороод байхаяа болигты гэжэ сэхэ мэдүүлһэн гэдэг. Тиигээд тэрэ пеэшэн түлгидэг ажалтай болоод, нэгэ хирэ байгаа. Гэбэшые хүнэй хардалгаар гурбан жэл тухай түрмэдэ һуужа ерэнэн юм. Балдан-Доржо гэбшэ минии найжамни болонно гэшэ. Би һургуулида һурадаг байхандаа, тэрэ үбгэндэ ходо ошодог һэм. Жанчипдоржын Зади гэжэ һамган тэрэниие ехэ һайханаар байлгаа, үргэжэ хараа юм даа. 1959 ондо 67 наһа хүрөөд, мордоһон байха. "Битнай номой габжа бэшэ, баярай габжа гэшэ гүби дөө, шулуу хайжа, субарга барилханайми түлөө арад зон иимэ солодо хүртөөгөө" гэжэ тэрэ хэлэдэг байгаа. Тэрэнэй хэлэһээр, энэ субарга

һөөргөө мүнделөө гэшэ ааб даа.

1989 ондо Росси гүрэн дотор болоод Буряад орондо шажан мүргэлэй талаар зондо сүлөө үгэжэ захалаа. Хэжэнгын һүзэгтэйшүүлэй дундаһаа эдэбхитэд олдожо, нютагтаа Джарун Хашорой субарга бодхоохо ябуулга дахинаа хэжэ, иимэ барилга эхилхэ зүбшөөл абаха зорилготойгоор саарһанда гар табилга эмхидхээ.

1990 оной сентябрийн 26-да Үндэр түрэлтэ Брукпа Римбүүшэ Джарун Хашорой субаргын үндэрлэгдэхэ газар заажа үгэһэн юм. Непал ороной субарга хаража ерэхын тула 1990-1993 онуудаар дасанай шэрээтэ байһан Цыван Дашицыренов тишэ ошожо ерэнэн юм. Брукпа Римбүүшын манай иишэ морилхо тухай тэрэ хэлсэжэ ерэнэн байдаг. Тэрэнэй удаа Бакула Римбүүшэ, хамба лама Мүнхэ Цыби-ков, тиихэдэ Монголһоо заларһан ламанартай хамта субаргын үндэрлэхэ газар ариуджажа, бүмбэ нюуһан, олон зондо адис табиһан, бурхандай тарни уншажа ябаха лүн хүртөөһэн байна.

Энэ ябадалайнь ашаар, тиихэдэ гүрэн түрын туһаламжаар, арад зоной шадалаар Хэжэнгын голдо Джарун Хашорой субарга дахинаа мүнделэжэ, хаа хаанаһаа мүргэлшэд иишэ харгылжал байдаг болонхой.

Энэ субарга тухай һайхан дуунууд, магтаалууд зохиогдонхой.

Хэжэнгын зон хоймор таладаа иимэ субаргатай хадаа үнэхөөрөө жаргалтай хүнүүд болоһон даа. Непалай һүүлдэ Хэжэнгэдэ хоёрдохи иимэ субарга байна гэшэ ааб даа. Джарун Хашор гэжэ субаргын нэрэнь һанаһан хүсэлнүүдые бэлүүлэгшэ гэжэ түбэдһөө оршуулагдадаг юм. Гурбан эрдэнидэ шүтэн мүргэһэндэл адли сэбэр һайхан сэдхэлээр һүзэглэн мүргэгшэдэй хүсэл бэлүүлдэг, туһалдаг шэдитэй. Хүн зоние суранзан шэнгээр татажа байдаг иимэ нангин шүтөөнтэй байһандаа нютаг зон омогорходог.

Хэжэнгын талада Джарун Хашорой субарга анхан бүтээлсэһэн Балдан-Доржо Будиев габжын нэрэ хэзээдэшые мартагдахагүй, нютаг зоной дунда дурдагдажа байхал даа.

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр.